Vilniaus universitetas
Filosofijos Fakultetas
Filosofijos Institutas

Raminta Ignatavičiūtė

Filosofijos studijų programa
Bakalauro baigiamasis darbas

Kalbinės reprezentacijos problema Plotino filosofijoje: Vienio neišreiškiamumas

Darbo vadovas: prof. dr. Naglis Kardelis
Darbo konsultantė: lekt. Gintarė Kurlavičiūtė

Vilnius
2025

Turinys

Santrauka 3

Summary 3

Įvadas 4

1. Neišreiškiamumo problema filosofijoje 6

2. Plotino filosofinių idėjų kilmės šaknys 8

3. Vienio sampratos kontūrai: trys pasaulio priežastys – Vienis, Mąstymas, Siela 10

3.1. Vienis kaip paprastumas: paprastumo pirmumo principas 10

3.2. Mąstymas 12

3.3. Siela 13

3.4. Hipostazių atskirtis 14

4. Vienio neišreiškiamumas 17

4.1 Apofatinė kalba 18

4.2. Katafatinė kalba 20

5. Plotiniškoji kalba 23

5.1. Kalba kaip reprezentacija 24

5.2. Kalba kaip atspindys 26

6. Išvados 28

Literatūros sąrašas 30

Santrauka

Šio darbo tikslas yra, analizuojant Plotino Vienio sampratą, atskleisti Pirmojo Prado kalbinės išraiškos galimybes bei jos reikšmę. Darbo metu yra ginama tezė, kad kalbinė išraiška yra galima ir ji nėra beprasmiška, net jei ji yra netiksli ir silpna. Tai yra įrodoma per du pagrindinius dėmenis. Pirma, yra parodoma, kad apofatiniai ir katafatiniai iškalbos būdai apie Vienį yra neatsiejami vienas nuo kito bei jie funkcionuoja kaip Vienio sekmenų santykių su juo nusakymai. Antra, yra atliekama detali specifinės kalbos funkcijos – buvimu Mąstymo ir empirinio pasaulio jungtimi – analizė, kuri papildo iškalbos būdus, atskleisdama skirtingus būdus, kuriais yra išreiškiama mąstomoji tikrovė. Pati kalba yra aukščiausių tikrovės lygmenų projekcija, o kalbėjimas apie neišreiškiamą tikrovės Pradą veda jo regėjimo (θεωρία) link.

Raktiniai žodžiai: Plotinas, Vienis, Siela, Mąstymas, apofatinė kalba, katafatinė kalba, regėjimas (θεωρία), metafizika, Neoplatonizmas, metafizinė kalba.

Summary

The purpose of this work is, while analysing Plotinus' concept of The One, to disclose its linguistic expressions' possibilities and meaning. Throughout the entire work, it is argued that linguistic expression is possible, and it is not meaningless, even if it is inadequate and weak. The claim is supported by two key lines of inquiry. The first one focuses on demonstrating that apophatic and cataphatic ways of speaking about the One are intertwined and that they function as depictions of relations between the One and what comes after it. The second one gives an in-depth analysis of language's unique feature, which is to be the link between Intellect and the empirical world. This analysis complements apophatic and cataphatic ways of speaking by presenting different modes of expressing the intelligible reality. Language, as such, is a projection of the highest levels of reality, and speech about the ineffable One leads toward its contemplation (θεωρία).

Keywords: Plotinus, the One, Soul, Intellect, apophatic language, cataphatic language, contemplation (θεωρία), metaphysics, Neoplatonism, metaphysical language.

Įvadas

Darbo problematika. Svarstymai apie Pasaulio Pradą, kuris transcenduoja bet kokį daugingumą, kuriam neįmanoma nieko predikuoti, kuris nėra nei rymantis vietoje, nei judantis, apie kurį negalima nieko pasakyti, priverčia mus susidurti su savo kalbinių ir mintinių galimybių ribomis. Tačiau tuo pat metu jis yra visur, Tobulas, anapus Būties ir Mąstymo, viso ko Pradžia, Absoliutas, Gėris ir Grožis. Kalbėdami apie Vienį atsiduriame akistatoje su mūsų kalbos ribotumu, tai atsitinka todėl, kad Vienis yra visų minčių pradas, konceptualus tikrovės suvokimas ir tuo pat metu kalbos. Plotinas nėra pirmasis, kuris pasiūlė Pirmojo Prado sampratą. Tačiau jo interpretacija yra žymiai labiau išplėtota nei kitų filosofų bei ji remiasi argumentuota galutinio priežastingumo teorija. Plotinas yra pirmasis Vakarų filosofas, pateikęs tokį išsamų samprotavimą Būties kaip Vienio tema. Apie Vienį kalba ir jo pirmtakas Platonas dialoge *Parmenidas.* Parmenidas iš viso aptaria aštuonias hipotezes, kuriomis remiantis yra analizuojamas Vienis bei jo sąryšis su kitais esiniais. Plotinui svarbiausia yra pirmoji, kuri klausia ką galima būtų pasakyti Vienio atžvilgiu, jei jis yra. Tinkamai vartojama kalba tampa pagalbininke, kuri kreipia skaitytoją transcendentalaus Prado regėjimo link. Plotinui, iš tiesų, kalba gali perteikti miglotą tikrovės, kurią žymi, pagavą, bet tai, kas yra išreiškiama kalba savyje nešasi neišvengiamą klaidingumą. Todėl Plotinas *Eneadose* ganėtinai atsargiai renkasi žodžius ir vis primena skaitytojui apie jų pagalbinę funkciją, t. y. diskurso palaikymą.

Darbo aktualumas. Nors tai yra filosofijos istorijos pobūdžio darbas, tačiau jis suteikia pakankamai stiprią atspirtį tolimesniems plotiniškosios neišreiškiamybės tyrimams šiuolaikiniame kontekste, ypač siejant su kalbos filosofija. Analizuojama tema yra grindžiama naujausiais Plotino ir neišreiškiamumo problemos tyrimais. Be to, per paskutinius du dešimtmečius Lietuvos akademiniame tyrimų lauke nėra gausu išsamių negatyvios teologijos filosofinių analizių ypač tų, kurios kreiptų visą dėmesį vien tik į Plotino filosofiją. Taigi, šiame darbe Vienio neišreiškiamumo problema yra analizuojama giliai ir subtiliai.

Literatūros apžvalga. Kadangi per paskutinius kelis dešimtmečius susidomėjimas platonizmu išaugo, tad yra įtraukiamos nūdienų tyrinėtojų analizės ir interpretacijos, kurios yra orientuotos į šiame darbe tiriamą Mąstytoją. Dominic O'Meara (2022) analizuoja Plotino mąstymą su filosofišku, filologišku bei istorišku įžvalgumu. Gwenaelle Aubry (2022) tiria kaip Vienis yra viso ko pradžia, bet nėra nei vienas iš savo kūrinijos dalykų, privedant prie kalba neišreiškiamo mistinio patyrimo apmąstymo. Nicholas Banner (2018) studijoje yra gilinamasi į Filosofinės Tylos raiškos metodiką bei kultūrinį kontekstą. Albert R. Haig (2023) koncentruojasi ties Plotino kalbos teorija, kuri siejasi su transcendentaliu regėjimu. Frederic M. Schroeder (1980, 1992, 1996) yra skyręs ne vieną darbą plotiniškosios kalbos analizei, kuris suteikė tvirtą pagrindą šiam darbui. Miroslav Vacura (2020) savo studijoje kruopščiai tyrinėja Plotino tris hipostazes bei jų skirtis. Visi šie tyrimai atskleidžia Plotino

filosofinį savitumą, kuriam padarė įtaką įvairios filosofijos mokyklos. Tačiau studijos šia tema nėra visiškai apleistos ir Lietuvoje. Ieva Rudžianskaitė (2012) magistro darbe *Mistinės Vienio patirties verbalizavimo problema (Plotinas, Pseudo-Dionisijus, Wittgensteinas)* aptaria mistinės patirties verbalizavimo problematiką ir Wittgensteino perspektyvos įvedimas padeda prieiti prie išvados, jog net ir išreiškiant mūsų santykį su pasauliu per kalbą, vis tiek lieka tai, kas tik patiriama, bet neišreiškiama. Ievos Rudžianskaitės ir Agnės Budriūnaitės (2012) straipsnis *Mistinė Vienio patirtis Plotino ir L. Wittgensteino filosofijoje* tyrinėja abiejų filosofų Vienio patirtį, kuri nesunaikina diskursyvaus mąstymo, todėl yra ieškomi būdai šiai patirčiai nusakyti. Algis Uždavinys yra paskyręs ne vieną studiją neoplatonizmui, įskaitant ir Plotino filosofinei minčiai, nagrinėti, viena iš jų yra *Antikos filosofijos metamorfozės: Numenijas ir Plotinas (2001),* kurios dalis yra skiriama Vienio sampratos analizavimui**.**

Darbo objektas. Šiame darbe yra nagrinėjama Plotino Vienio samprata, kuri yra dėstoma *Eneadose*, ir analizuojamos Pirmojo Prado kalbinės išraiškos bei plotiniškosios kalbos samprata.

Darbe ginama tezė. Nepaisant Vienio nenusakomumo ir nepažinumo, kalbinė išraiška yra galima bei ji nėra beprasmiška.

Darbo tikslas. Nagrinėjant Plotino Vienio sampratą, atskleisti Pirmojo Prado kalbinės išraiškos galimybes bei jų reikšmę, parodant kaip apofatiniai ir katafatiniai diskursai apie Vienį yra neatsiejami vienas nuo kito, kaip jie paaštrina Vienio neišreiškiamumo problemą. Taip pat išanalizuoti specifinę kalbos funkciją – buvimu Mąstymo ir empirinio pasaulio jungtimi.

Darbo uždaviniai: (1) nustatyti ontologinio modelio tarpusavio ryšius ir išryškinti kiekvieno lygmens savybes; (2) įvertinti apofatinio ir katafatinio kalbėjimo būdų apie Vienį nepakankamumą; (3) pateikti dvi galimas kalbos sampratas, kurios yra pravarčios norint palaikyti diskursą apie neišreiškiamybę.

Pamatinės metodinės nuostatos. Pasitelkiama hermeneutinė teksto interpretacija, kuri atsižvelgia į kultūrinį bei istorinį kontekstus, Plotinui būdingą kalbėseną. Šiame darbe hipostazės, atsirandančios iš Vienio, yra traktuojamos kaip tobulos savo pačių atžvilgiu. Pasitelkiant Uždavinio (2001) analogiją, čia nėra analizuojama vertikali hierarchija, o labiau – koncentrinė žiedų sistema, kurios centre yra Saulei taptus Vienis, aplink kurį yra sukamasi bei jo viskas yra veikiama. Pateikiama galima hipostazių atskirties interpretacija tarnauja kaip įrankis, kuris išryškina kalbos ir iškalbos modelių veikimą bei neišreiškiamumo problemą.

Darbo struktūra. Plotino Vienio samprata bei jo kalbinė išraiška yra analizuojamos remiantis *Eneadomis*. Pirmoje dalyje yra apžvelgiama neišreiškiamumo problema filosofijoje. Antroje dalyje – žvelgiama į Plotino filosofiją istoriniu žvilgsniu bei yra pristatomos svarbiausios figūros, kurios jo idėjoms padarė didžiausią įtaką. Trečioje dalyje yra pristatomos pamatinės pasaulio priežastys: Vienis, Mąstymas ir Siela. Ketvirtoje dalyje – aptariami du iškalbos būdai: apofatinis ir katafatinis.

Galiausiai, penktoje darbo dalyje yra tiriamos dvi kalbos sampratos: kalba kaip reprezentacija ir kalba kaip atspindys. Darbe yra argumentuojama, jog nors kalbėjimas apie Vienį yra netikslus ir apytikris, tačiau savo ribotumu geba užčiuopti jo esmę bei kreipti Prado pažinimo link.

1. Neišreiškiamumo problema filosofijoje

Ar yra tokių tiesų, faktų, dalykų padėčių, kurių nepajėgia išreikšti ar reprezentuoti kalba? Neišreiškiamumo idėja vargino visų laikų mąstytojus. Ji yra gvildenama įvairiose srityse – religijos filosofijoje, matematikos filosofijoje, kalbos filosofijoje, estetikoje, logikoje ir daugelyje kitų. Neišreiškiamybei gali būti priskiriami įvairiausi objektai, dalykų padėtys, patirtys, pojūčiai. Nesvarbu iš kurios srities yra prieinama prie šios problemos, yra sutariama ties vienu dalyku: bandymas išreikšti neapsakomą dalyką mus sistemingai įpainioja į prieštaringus teiginius. Akivaizdu, kad tai, kas yra kalba neišreiškiama, neturi jokios galimybės būti išsakyta. Tam, kad suprastume, ką reiškia, jog kažkas gali būti neišsakoma, turime išsiaiškinti tai, ko mes negalime atlikti. Teigdami, jog neišreiškiamumas yra tai, kas negali būti pasakyta, nieko informatyvaus nepasakome. Tai tėra savaime suprantamas dalykas. William Kennick (1967: 181) gana atitinkamai apibūdina neišreiškiamumą: „Iš principo neišreiškiama yra tai, kas negali būti išreikšta žodžiais, tai, kam nėra atitinkamų žodžių, tai, kam visų įmanomų galimų pasaulių išraiškos yra netinkamos“.

Plačiausiai paplitusi neišreiškiamumo problema yra susijusi su Dievu, Dao, pasaulio pirmuoju pradu, pasaulio Siela, mistiniu patyrimu ar kitokiu religiniu objektu, kuris yra kalbiškai neišsakomas. Vienas iš pagrindinių daoizmo kanonų *Daodedzing,* kuris yra priskiriamas senovės kinų mąstytojui Laozi, prasideda nuo svarbaus Dao (kin. *dao* – kelias) apibrėžimo:

> *Būdas, kuriuo galima kalbėti nėra pastovus; vardas, kuris yra suteikiamas nėra nuolatinis [1]. Bevardė buvo dangaus ir žemės pradžia [2]. Kelias užslepia save būdamas bevardžiu [92].*

Neegzistuoja joks vardas, kuris galėtų būti priskirtas Dao, kadangi kalba nėra pajėgi tokį uždavinį įvykdyti. Sinologas D. C. Lau (1963) pateikia tradicinę interpretaciją, kuri padeda suprasti kodėl yra sunku apibūdinti Dao, nors šis paaiškinimas nėra plaukiantis iš paties kanono. Problema slypi prieštaringų sąvokų sampratoje. Apibūdiname vieną dalyką stipriu, bet kitą silpnu. Kiekvienam būdvardžiui yra priešingybė. Norėdami charakterizuoti Dao privalome vartoti šiuos terminus, kurie nėra tinkami, kadangi Dao yra atsakingas už silpnumą ir stiprumą. Yra tvirtinama, kad tam, jog jis būtų atsakingas už vieną ar kitą polį, tai privalo tam tikra prasme tą savybę turėti. Todėl negalėtume jo vadinti silpnu, kai tuo pat metu yra ir stiprus. Taip matome, kad terminai yra specifiniai ir

kategorizuoti. Jei juos priskirtume Dao, tai įvesime apribojimą jo veikimui. Suvaržytas Dao nebegali būti tuo Dao, kuris palaiko daugialypę visatą.

Neišreiškiamumo problema nebuvo apleista ir XX amžiaus mąstytojų. Antai L. Wittgensteinas teigia, kad filosofai bando pasakyti tai, kas tik gali būti parodyta ir pažeidžia kalbos loginę sintaksę. Beprasmybės, ne taip, kaip loginiai teiginiai, negali būti užčiuoptos „kalbos pastoliuose“ ir funkcionuojančios kalbos ribose, jos yra už jų. Skirtis tarp to, ką galima pasakyti ir parodyti yra vienas iš *Traktatą* palaikančių ramsčių. Tai, kas *gali* būti parodyta, *negali* būti pasakyta (LFT 4.1212). Anot Wittgensteino, gali būti parodyti įvairialypiai dalykai, štai keli iš jų: (i) loginė tikrovės forma (LFT 4.121); (ii) loginiai ryšiai tarp teiginių (LFT 6.1201 ir 6.1221); (iii) solipsizmo teisingumas ir tai, ką turi omenyje solipsistas (LFT 5.62). Parodymas yra susijęs su tuo, kaip dalykai privalo būti, o pasakymas – su taip, kaip jie yra (Moore: 1987, 484). Bipoliški teiginiai sėkmingai pasako kokios yra dalykų padėtys, tačiau tai, kas negali būti suformuluota į prasmingus sakinius, tegali būti parodyta. Parodymo sričiai priklauso: pasaulio loginė forma, atvaizdavimo forma, kurios atsiskleidžia per simbolizmus ir loginius teiginius; metafizika, etika, estetika. Visa, kas nėra empiriška, negali būti pasakyta, nes jiems trūksta turinio. Beprasmiški teiginiai pastato skaitančiajam kopėčias, kuriomis užlipęs suvoks, jog iki šiol jo keliamos problemos niekados neturėjo galimybės būti išsakytos, jis griebėsi neįmanomo darbo.

Sąvokos *išreikšti* reikšmė *Lietuvių Kalbos Žodyne* yra apibūdinama šiomis frazėmis: *„tam tikru būdu atskleisti kokį nors turinį“; „perteikti žodžiais, išsakyti“.* Vadinasi, neišreiškiamumas yra negebėjimas vienokiu ar kitokiu būdu atskleisti turinio, negalėjimas išreikšti žodžiais. Filosofiškai įdomi ir šiam darbui vertinga *neapsakomumo*/*neišreiškiamumo* reikšmė atsiskleidžia anglų kalboje (angl. *Ineffability)*. Dauguma *ineffable* vartosenų tarpusavyje turi bendrus šiuos dėmenis: didingumą[1], neįprastumą, nenumaldomumą[2] ir kalbos ribų peržengimą[3]. Daugumoje skirtingų apibrėžimų galime užčiuopti šios sąvokos metafizinį turtingumą bei tai, kas ji nėra. Neišreiškiamumas nėra tas pats, kas klaidingumas ar paradoksalumas (Gäb: 2020, 1826). Vien tik todėl, kad kažkas negali būti išsakyta teisingai, tai dar nereiškia, jog tai iš tiesų yra neišreiškiama. Todėl yra teiginiai, kuriuos galima įvardyti netikrais neišreiškiamumo atvejais. Tam tikri šnekos aktai, dar kitaip žinomi kaip tvirtinimai, dažniausiai yra vartojami perteikti informaciją (Shaw, 2013: 76). Galime teigti, kad šiandien šviečia saulė ir jeigu ji nešviečia, tai teiginys yra klaidingas, jei šviečia – teisingas. Tačiau apmąstykime tokį atvejį: Jonas sako, kad jis dabar miega. Juk nekyla jokių problemų, kai yra norima šį teiginį pasakyti, tik yra neįmanoma jo išreikšti be kontradikcijos ar ištarti ir pasakyti kažką teisingo (Gäb: 2020, 1826).

[1] *„Neišsakomumas* yra apibūdinamas kaip didinga bet pasiekiama begalybė, o tai, kas nepasakoma, begalybę išstumia į nepasiekiamumą.“ INEFFABLE | English meaning - Cambridge Dictionary
[2] „Esu paniręs *neišsakomume*, nenumaldomame įvykyje, kuris ne mano kontrolėje.“ (ibid.)
[3] „Patirtis pribloškia mus kaip *neišsakoma,* tai reiškia, kad patiriame ją kaip turinčią tam tikras savybes, bet konkretus bruožas sprunka anapus žodinių apibūdinimų.“ (ibid.)

Gali būti ir trivialios neišreiškiamybės, kai yra užmirštamas žodis ar vardas, pavadinimai dar neatrastoms gyvūnų ar ligų rūšims. Tokių neišreiškiamybių priežastis yra žinojimo trūkumas, kuris dingtų gavus daugiau naujos informacijos (Jonas, 2016: 5). Tačiau kur kas svarbesnės ir daugiau dėmesio reikalaujančios yra tokios neišreiškiamybės, kurios lieka su mumis. Ar tai meno išgyvenimas, ar įvykęs supratimas maldos metu. Nei vienas iš jų negali būti eksplikuotas, atskleidžiant šiose patirtyse esantį gilų supratimą, taip, kad kitas žmogus galėtų išgyventi tą patį. Pagrindinis skirtumas tarp kasdienių neišreiškiamų patirčių ir religinių yra nesugebėjimas jas sukelti bei jos nėra būdingos kiekvienam (Jonas, 2016: 8).

Gana įprasta yra išskirti dvi neišreiškiamumo sampratas: (i) silpnąją – kalba neturi išraiškos; (ii) stipriąją – yra neįmanoma susikurti ženklo, kuris išreikštų neišreiškiamą. Silpnasis neišreiškiamumas kyla dėl vienos kalbos nesugebėjimo adekvačiai išreikšti idėjų, sampratų ar teiginių. Tokia neišreiškiamybė yra panaikinama kitos kalbos, kuri turi turtingesnį žodyną. Stiprioji neišreiškiamybė kartu apima ir silpnąją, Tačiau ji negali būti panaikinta, nes jos kyla ne dėl kalbos, o dėl mentalinio ribotumo (Gäb: 2020, 1835). Būtent kaip stiprioji neišreiškiamybė tolimesnėse darbo dalyse yra analizuojamas ir permąstomas plotiniškasis Vienis, kadangi jis transcenduoja tikrovę, yra jos užribyje.

2. Plotino filosofinių idėjų kilmės šaknys

Plotinas esti vienas iš įtakingiausių vėlyvosios Antikos mąstytojų. Kone viskas, kas yra žinoma apie jį yra pasiekę mus iš jo mokinio Porfirijaus. Jis, lyg koks gidas, veikale *Plotino Gyvenimas* skaitytoją supažindina su savo mokytoju, jo kūryba bei gyvenimu. XX amžiaus antrojoje pusėje, po Paulio Henry ir Hanso-Rudolfo Schwyzerio graikiško teksto leidimo, užvirė Plotino veikalų tyrimai. Pradėjo plisti vertimai į šiuolaikines kalbas, kartu su jais ir komentarai bei kitos įvairios studijos. Šie įvykiai praturtino mūsų žinias apie neoplatonizmo pradininko filosofinį mąstymą.

Nors Plotiną yra įprasta laikyti neoplatonizmo pradininku, tačiau tokio titulo jis pats sau nepriskirtų. Save jis suvokė kaip Platono idėjų aiškintoją ir gynėją. Iš tiesų, Plotino filosofija yra tam tikra antikinių mąstytojų, ypač Platono ir Aristotelio, minčių refleksyvi sintezė. Kiekviena inovacija Plotino sistemoje yra giliai įsišaknijusi ilgametėje tradicijoje (Stamatellos, 2007: 11). Vienio samprata yra kur kas senesnė nei jis. Apie Vienį kalba ir Platonas dialoge *Parmenidas.* Parmenidas iš viso aptaria aštuonias hipotezes, kuriomis remiantis yra analizuojamas Vienis bei jo sąryšis su kitais esiniais. Plotinui buvo be galo svarbios *Parmenido* pirmosios dvi hipotezės apie Vienio prigimtį. Pirmojoje hipotezėje (137c–142a) Parmenidas teigia, kad jeigu yra Vienis, esantis absoliučioje vienybėje, tai jam niekas negali būti predikuota. Šioje pirmoje hipotezėje Plotinas atranda savo sistemos Pirmąją Hipostazę – neišreiškiamą Vienį. Antroje hipotezėje (142b–155e) Plotinas išvysta Mąstymą, kai Parmenidas teigia, kad jei vienas egzistuoja, tai jam gali būti visi predikatai priskiriami.

Galiausiai, trečioje hipotezėje (155e–157b), kur yra svarstoma laikiško tapsmo idėja, Plotinas suformuluoja Trečiąją Hipostazę – Sielą, kuri yra „vienis *ir* daugis“.

Septintasis Platono Laiškas yra dar vienas svarbus šaltinis. Pirma, Platonas teigia, kad neįmanoma kalbėti ir užrašyti tikrojo jo tyrimų objekto (341c). Tai yra užuomazga į Plotiniškojo Vienio neišreiškiamumą. Antra, Plotinas atranda triadinę tikrovę (312d-313a). *Valstybėje* (509b) Plotinas užtinka Vienio, kaip Gėrio, kuris yra virš-būtiškas, sampratą. O Vienio tapatinimas su Gėriu, Plotino nėra atmetamas. Dialogas *Timajas* įkvepia Plotiną sieti Mąstymą su gyva esybe, amžinu gyvenimu. Antroji ir trečioji hipostazės veikia kaip platoniškieji Demiurgai. J-M. Charrue (1978: 17) teigia, kad Plotino darbai yra sintetinė antikinių tekstų reprezentacija su atsargiu šaltinių aiškinimu ir subrendusiu Platono dialogų permąstymu, kuris veda naujos platoniškosios filosofijos perspektyvos link. Tačiau Plotinas nesekė Platono pėdomis aklai, nors vardu ir neminėdavo, tačiau netinkamas idėjas kritikuodavo.

Aristotelio atžvilgiu yra nesutinkama ties esminiais jo filosofijos aspektais – pirmojo principo ir sielos prigimtimi, kategorijų doktrina. Plotinas apsvarsto Aristotelio kritiką Platono idėjoms, vartoja aristotelišką žodyną, sampratas. Porfirijas rašydamas *Plotino Gyvenimą* teigia, kad jo raštuose slypi įmaišyta stoikų ir peripatetikų teiginių, o Aristotelio *Metafizika* remiamasi itin dažnai[4]. Antai Mąstymas yra panašus į aristoteliškąjį Dievą, kuris yra sau pakankamas ir save mąstantis, tačiau dėl paprastumo pirmumo principo Mąstymas negali būti Pasaulio Pradu (V.6.6). Aristoteliui siela nėra nepriklausoma substancija, kuri galėtų būti atskirta nuo kūno, tačiau Plotinas, būdamas ištikimu platoniku, su tuo nesutinka (IV.7.8). Permąstydamas aristotelizmą, Plotinas sielos „gyvybiškumą“, kaip ir pats Aristotelis, sieja su gyvybinių funkcijų palaikymu – mityba, augimu, judėjimu, vaizduote, dauginimusi, mąstymu. Tačiau atsisako sieti vien tik su tuo, siela dar veikia kaip ir kosminė, pasaulio tvarką steigianti ir prižiūrinti, galia.

Remiantis Porfirijaus pasakojimais, Plotinas buvo susipažinęs su tuometiniais Aristotelio ir Platono komentatoriais[5]. Albino (153 m. po Kr.) pagrindinėse doktrinose randamas Aukščiausios Dievybės tapatinimas su Aristotelio Mąstymu; platoniškų Idėjų, kaip Dievo minčių, apsvarstymas; Aukščiausios Dievybės neišreiškiamumo paskelbimas (Stamatellos, 2007: 15). Numenijas iš Apamėjos (II a. po. Kr.) yra dar viena Plotinui įtaką dariusi figūra. „Kai kurie žmonės iš Graikijos jam prikaišiojo, kad jis savinasi Numenijo mokslą. Kai stoikas ir platonikas Trifonas šitai pranešė Amelijui, Amelijas parašė veiklą *Apie Plotino ir Numenijo mokslo skirtingumą.*“[6] Antai Numenijas pirmiau nei Plotinas svarstė apie absoliuto nekūnišką buvimą, reiškė būties struktūrą per hierarchišką

[4] *Vita Plotini,* 14, 5-7
[5] *Vita Plotini,* 14, 10-14
[6] *Vita Plotini,* 17, 1-6

dievų triadą, pabrėžė mistišką žmogaus susijungimą su Dievu, siūlė kontempliacijos kaip kūrimo idėją (Stamatellos, 2007: 16).

Vienio samprata ir visa Plotino metafizinė sistema yra sunkiai paaiškinamos ne vien tik todėl, kad viskas sukasi apie neišreiškiamą Pradą. Ši problema ištinka kiekvieną filosofą, kuris stengiasi įsiskverbti į tikrovės gelmes bei apmąstyti būtį. Sunkumai aiškinant kyla ir dėl to, kad Plotino filosofija yra apjungtų tuometinių metafizinių tradicijų vaisius. Platonas, Aristotelis, Albinas, Numenijas tėra maža dalis figūrų, kurios darė įtaką Plotino filosofinėms mintims. Iki-sokratikai, pitagorininkai, gnostikai, krikščionys ir jų idėjos, kurios buvo svarstomos, tiesiogiai ir netiesiogiai kritikuojamos, prisidėjo prie Plotino filosofinių pažiūrų gryninimo ir brandinimo. Vien tik Plotino filosofijos kilmės analizė reikalauja daug atidžių ir detalių studijų.

3. Vienio sampratos kontūrai: trys pasaulio priežastys – Vienis, Mąstymas, Siela

Norint užčiuopti Vienio esmę, iš pradžių yra įprasta apsvarstyti iš jo kilusias pasaulio priežastis. Iš viso hipostazių yra trys: Vienis, Mąstymas ir Siela. Ši ontologinė hierarchija prasideda nuo pirminės tikrovės, kuri yra viena. Su kiekvienu lygmeniu yra prarandamas vieningumas, kol galiausiai yra pasiekiamas pasaulis, pilnas skirtumų, dalių, išsišakojimų. Supratus Vienio paprastumą ir jo viršenybę kitų hipostazių atžvilgiu, jo kūriniją, galiausiai galėsime pradėti mąstyti apie jo neišreiškiamą prigimtį. Prieš pradedant hipostazių tyrimą yra svarbu turėti omenyje kelis dėmenis. Pirma, čia nėra analizuojama vertikali hierarchija, o labiau koncentrinė žiedų sistema, kurios centre yra Saulei taptus Vienis, aplink kurį yra sukamasi bei jo viskas yra veikiama (Uždavinys, 2001: 65). Antra, Mąstymas ir Siela vis tiek yra tobuli lygmenys, nepaisant to, kad nėra tokie patys kaip Vienis.

Šios dalies tikslas yra parodyti kaip kinta kiekvienos hipostazės išreiškiamumo ir suvokimo galimybės. Taip pat yra oponuojama interpretacijai, kuria yra teigiama, kad hipostazės esti persipynusios tarpusavyje. Tai yra galimas žiūros kampas į Plotino metafizinę sistemą, kuris yra grindžiamas vėlesniais Plotino darbais. Galimas hipostazių atskirtumas yra svarbus tolimesnei kalbinės išraiškos paieškai bei tyrimui tuo, kad aiškesnės ir griežtesnės ontologinės ribos dar labiau išryškina nenusakomumo aspektą, prisideda prie kalbos sampratos analizės.

3.1. Vienis kaip paprastumas: paprastumo pirmumo principas

Iš visų trijų hipostazių Vienis reikalauja daugiausiai pastangų, kad būtų suvoktas ir išreikštas, o apie jį sukasi visa Plotino filosofija. Pirmosios hipostazės interpretacija yra sudėtinga, kadangi Plotinas tvirtina ją esant neišreiškiama ir nepaaiškinama. Tačiau nepaisant to, Plotinas šiomis veiklomis užsiima.

Pirmasis pasaulio pradas turi keletą galimų vardų, tai yra Vienis ir Gėris. Vienis yra visos gyvybės šaltinis. Gėris yra visų (žmonių ir ne žmonių) siekiamybė, tikslas. Vienis – visų Pradžia – yra paprastas[7]. Plotinas ne vieną kartą *Eneadose* akcentuoja Pirmojo Prado paprastumo svarbą. Jis šį principą taiko itin nuosekliai, jog yra veikiama visa pateikiama tikrovės samprata. Plotino pasaulėžiūra iš esmės yra labai paprasta, bet tuo pat metu ją yra be galo sunku ne tik suprasti, bet ir paaiškinti (Banner 2018: 176). Plotinas teigia, kad tam, kas nėra pirmas yra reikalingas už jį ankstesnis dalykas, o tam, kas nėra paprastas, reikia jame esančių paprastų dalykų, iš kurių jis galėtų rastis[8]. Iš tokio principo apibūdinimo plaukia dvi išvados: (1) sudėtinių dalykų dalys yra skirtingos ir visiškai nepriklauso nuo to, ką jos sudaro; (2) kadangi sudėtinius dalykus sudaro paprastieji pradai, tai juos išskaidžius bus pasiektas pirminis pradas.

Pirmojo teiginio plėtotė yra randama *Eneadoje V.6*: Juk tai, kas negali būti paprasta, neturės savo tikrovės, o nesant paprastumui, nebus ir to, kas yra sudėta iš daugelio dalių[9]. Tai parodo, jog Vienis geba egzistuoti pats savaime ir tuo pat metu būti visumos dalimi. Tokioje pačioje dviguboje padėtyje esti ir Mąstymas, ir Siela. Plotiniškajame pasaulyje imanentinis ir transcendentiniai buvimo būdai yra susiję tarpusavyje. Iš antrojo teiginio plaukia, kad skaidant sudėtines visumas į dalis, galiausiai bus prieita prie Pamatinio Prado, kuris yra visiškai paprastas. Plotinas yra įsitikinęs, jog visi tikrovėje esantys junginiai (augalai, gyvūnai, pasaulis, Siela, Mąstymas) nėra atsitiktiniai pirmųjų pradų kūriniai, jie yra bendros tvarkos suvienytos struktūros (O'Meara, 2020: 78). Plotinas materialiųjų darinių vienybę plėtoja *Eneadoje VI.9.1.* Jis išskiria dvi vienių rūšis: sutelkti – tie, kurie yra labiau artimesni savo dalių atžvilgiu (žmogus, augalai, gyvūnai) ir nesutelkti – atitolę nuo vienumos (choras, kariuomenė, banda). Kadangi jie visi turi tam tikrą bendrystės lygį, tai nurodo į jų vienybės šaltinį – Sielą ir taip galiausiai yra atsekama iki pačio Pirmojo Prado, kuris yra nesudėtinis ir neturi kilties taško. Plotinas rašo:

> *Nuolatos yra nukeliaujama atgal iki Vienio. Kiekviename dalyke bus užčiuoptas tas vienis, kuris gyvuoja prieš jį iki tol, kol bus pasiektas paprastasis Vienis. Skaidydami empiriniame pasaulyje esančius objektus, jų sielas, pasiimame tai, kas juose yra galingiausia ir vertingiausia. Ir Vienis tikrai nėra jie, jam nieko negalima predikuoti, net buvimo, substancijos ar gyvybės atributų.*[10]

Viskas yra persmelkta Vienio ir yra tai, kas yra tik dėl jo, tačiau Vienis nėra jie. Plotinui yra be galo svarbu išlaikyti skirtį tarp Pirmojo Prado ir to, kas iš jo susikuria. Jis yra produktyvi galia visų

[7] VI.9.5, 23-24
[8] V.4.1, 10-15 (Rasos Marijos Šileikienės vertimas)
[9] V.6.3, 13-15 (Rasos Marijos Šileikienės vertimas)
[10] III.8.10

dalykų, gyvenimo šaltinis sudėtinių gyvybės formų, kurio išskirtinumas ir netapatumas leidžia jiems būti[11]. Taigi, Vienis yra absoliučiai ontologiškai nuo nieko nepriklausantis, tačiau nuo jo priklauso viskas. Jis yra radikaliai paprastas visko šaltinis.

3.2. Mąstymas

Plotino antrosios hipostazės – Mąstymo – samprata apjungia Platono Idėjų teoriją su Aristotelio Dieviškuoju Protu. Sekdamas Platono *Sofistu,* Idėjas traktuoja kaip gyvenančius mąstomus esinius. O aristoteliškasis Dievas yra paverčiamas platoniškuoju Demiurgu, kuris mąsto savyje esančias Idėjas.

Pradžioje tėra išsiliejanti amžina ir beformė Vienio gyvybė, kuri atsisukdama atgal į savo šaltinį tampa Mąstymu. Jis yra pirmasis, kuris kyla iš Vienio. Mąstymas nėra paprastas, jis yra dualus ir nėra pirminis pradas, tačiau vis tiek yra tobulas. Mąstymas yra pirmasis dualumas. Prielaida, kurią Tikrovės Šaltiniui iškelia Plotinas, yra – tai, kas sukurta [Pirminio Principo] turi būti kilniausia ir geriausia iš visų[12]. Taip Plotinas nepritaria Aristoteliui ir jo pateiktam Pirmajam pasaulio principui, kadangi Aristoteliui jis yra save mąstantis ir save pažįstantis. Mąstymas, net jeigu ir esti pats geriausias, jis mąsto save. Jeigu jis yra tai, kas mąsto ir tai, kas mąstoma, jis bus dvilypis, vadinasi, ne paprastas ir ne vienis[13]. Nepaisant to, kad šioje hipostazėje pančiai kaustę Vienį pradeda laisvėti, tačiau Plotinas apibūdindamas Mąstymą išlieka atsargus. Iš prigimties, Mąstymas yra ties kalbos riba, vadinasi, jis dar negali būti užčiuoptas, tačiau jis yra suvokiamas tiek, kiek kalba atspindi imanentinę Mąstymo struktūrą (Gál, 2022: 56).

Plotinas pasitelkia žodyną, kuris tinka fizikiniams kūnams apibūdinti, ir teigia, kad Mąstymas yra labai panašus į Vienį ir esti *arti* jo[14], taip išreikšdamas tam tikrą hipostazių tarpusavio santykį. Tačiau Mąstymas yra tobulas, gyvena tobulą gyvenimą, yra realus, sau pakankamas ir turi begalinę galią. Jame esti individualios idėjos[15], kurias Plotinas traktuoja kaip gyvenančias ir mąstančias būtybes, kurios tuo pat metu gali būti mąstymo subjektais (Vacura, 2020: 210). Mąstymas yra dieviškasis protas, kurio mintys yra platoniškosios Formos – tikrovės, jos yra nesikeičiantys konceptai, apimantys tikrąjį žinojimą. Viskas, kas yra pasaulyje, yra ir Mąstyme: nuo dangiškų kūnų ir žmonių iki dievų, absoliučiai viskas, kas yra padaryta per λόγος ir pagal Formas. Tai įsteigia Mąstymą kaip tą, kurio mąstymas yra identiškas jo objektui (Vacura, 2020: 210). Blumenthal (1996, 94) akcentuoja, kad Aristotelio dieviškoji priežastis mąsto tik savo pačios mąstymą be jokio pridėtinio turinio. Anot Aristotelio, Mąstymas privalo mąstyti tai, kas yra aukščiausia ir geriausia iš visų[16].

[11] III.8.10
[12] V.4.1, 40-41
[13] VI.9.2, 35-40
[14] V.4.2, 2-3
[15] V.9.5.18
[16] 1074b34-5

Būtent toks ir yra Mąstymas – mąstantis save. Tačiau Plotino atveju, Mąstymas mąsto savąjį idealų turinį – vidinį skirtingumą. Objektai ir subjektai esantys antroje hipostazėje yra belaikėje amžinybėje – Mąstyme, kuriam būdinga amžina kontempliacija. Plotinas apjungia Platono Idėjų pasaulį su Aristotelio Mąstymu taip, kad Idėjos nėra tiesiog transcendentalūs objektai. Visos Idėjos ar mąstomieji objektai kartu yra ir subjektai arba intelektai; ir kiekvienas intelektas įtraukia mąstomąją tikrovę, neprarasdamas savo išskirtinumo (Corrigan, 2005: 24). Čia yra išvystamas Plotino atliekamas aukščiausių Platono ir Aristotelio principų apjungimas į vieną sistemą.

Tuo remiantis, galime teigti, kad ši pamatinė pasaulio priežastis jau nėra tokia neišreiškiama ir teisingumo reikšmę turintys teiginiai gali būti jai priskiriami. Mąstyme iš dalies atsiranda įvairovė, kuri vis tiek būva nedalomoje bendrystėje. Taip šiame lygmenyje jau pradedama prarasti paprastumo dėmenį, kadangi bet koks žinojimo ar mąstymo veiksmas reikalauja daugialypiškumo.

3.3. Siela

Plotinas laikosi nuostatos, jog Siela yra visų gyvybiškų veiksmų priežastis, ji yra transcendentinė. Kaip Mąstymas yra Vienio išraiška, taip Siela yra Mąstymo. Mąstymas nušviečia Siela mąstydamas Vienį, Siela nušviečia visatą kontempliuodama Mąstymą. Viena vertus, Sielos sampratoje yra priimami tam tikri Aristotelio aspektai ir sielos veikla yra siejama su organinėmis esybėmis. Kita vertus, Siela, kaip Demiurgas, yra atsakinga už pasaulio sandarą ir veiklą. Ji būva tarp Mąstymo, kuriame yra Formų pasaulis, ir empirinio pasaulio. Plotinas, aiškindamas Sielos sampratą, išskiria kelis svarbius aspektus: Siela yra hipostazė, pasaulio Siela, individuali siela; paskutiniosios dvi yra hipostazės Sielos raiškos būdai, manifestacijos.

Visų pirma, Siela turi skirtingus žiūros kampus: ji regi Mąstymą ir save. Nusigręžusi į Mąstymą, ji kontempliuoja jame esančių Formų grožį ir tikrąjį pasaulį – tai jos dėmesio centras. Ten ji regi Teisingumo, Grožio ir, svarbiausia, Gėrio Idėjas. Atsisukusi atgal į save, ji steigia ir tvarko tai, kas yra žemiau jos. Siela, kaip kokia amatininkė, atsigręžusi į Mąstymą lipdo visas dalis į visumą, kuria, formuoja ir veda bendrumo link, taip generuodama empirinį pasaulį, už kurio sąrangą yra atsakinga. Kontempliuodama Mąstymą, Siela išlieja joje slypinčią šviesą, grožį ir tobulumą ir suformuoja visatą (Stamatellos, 2007: 137). Kurdama Siela manifestuojasi kaip Pasaulio Siela – gryniausia hipostazės Sielos forma. Ji produkuoja pasaulio formą, suteikia materialiam pasauliui jo pavidalą ir turinį[17], transformuoja beformę substanciją į kūną, kuris turi savybes. Pasaulio Sielos neliečia jokie geismai ir norai.

Visų antra, Plotinas individualias sielas suvokia kaip Pasaulio Sielos seseris. Todėl Pasaulio Siela nėra sudaryta iš individualių sielų, ji sukuria ir paruošia pasaulį, kurį apgyvendina individualiosios. Visatos daugis yra palaikomas vienos, nedalios Sielos, kuri viską veikia.

[17] II.1.5.6

Apsivaliusios nuo troškimų ir aistrų, pakildamos individualiosios sielos gali pasiekti Pasaulio Sielos lygmenį bei kartu kontempliuoti tai, kas būva virš jų. Racionalioji sielos veikla yra aukščiausioji jos funkcija, nukreipta į aukštybes. Neracionalioji sielos veikla yra atsakinga už kūnų vegetaciją, jausmus ir troškimus bei judėjimą. Tai yra veiklos, kurios yra iššaukiamos kūnuose Sielos galių, bet ne todėl, kad Siela būtų juose. Plotino požiūriu, Siela nėra erdvinė, t. y. ji neturi vietos, ji apsireiškia visuose esiniuose vienu metu, neišsižadėdama savosios vienybės[18]. Tai, kūnų dalumas yra kaltininkas, verčiantis mus suvokti Sielą, kaip išskaidytą, nors ji tokia nėra. Siela yra kaip šviesa, kuri iliuminuoja orą[19]. Šviesa nuo jo nepriklauso, oras gali laisvai keistis ir judėti, būti matomas, kol yra persmelkiamas šviesos. Oras yra šviesoje. Šiuo palyginimu Plotinas grindžia kūnų buvimą Sieloje, kuri suteikia jiems gyvybę taip, kaip šviesa iliuminuoja orą. Taip pat tai paaiškina kaip Siela veikia visus kūnus, kadangi šviesa perskrodžia viską vienu metu (Calouri, 2022: 235).

Trečios hipostazės skirtumas nuo pirmų dviejų yra tas, jog ji kuria judėdama ir yra nenustygstanti vietoje, turi skirtingas apraiškos formas. Plotinas rašo, jog Siela turėjo nerimastingą galią, kuri norėjo nuolatos perkėlinėti kitur tai, ką matė ten [amžinybėje].[20] Tokio nenustygimo vietoje vedama ji sukuria galutinį kilties veiksmo tašką – pasaulį. Sukurtasis pasaulis nebegali daugiau nieko sukurti, kadangi jame esančiam Sielos atvaizdui trūksta gyvybės, kuris skleistų Vienio tobulybę. Tačiau nepaisant to, jis yra vieningo mąstymo gyvenimo atspindys, sielos judesio gyvenimas, iš vieno gyvenimo būdo pereinantis į kitą, kaip teigia Plotinas.

3.4. Hipostazių atskirtis

Išnagrinėjus pamatines pasaulio priežastis ir kalbinės išraiškos beieškant, svarbu aptarti hipostazių tarpusavio santykį. Visos trys hipostazės yra būtinos, kad būtų paaiškintos mūsų kasdieninės patirtys. Viskas, ką teigia ir neigia Plotinas apie hipostazes, padeda mums pažinti Vienį, jį išskirti kaip visko radikalų ir nepriklausomą kilties šaltinį. Yra ne viena hipostazių ryšių ir skirtumų interpretacija. Banner, Mortley, Corrigan laikosi nuostatos, kad negali būti jokių atotrūkių šioje būties grandinėje. Ši interpretacija akcentuoja visos tikrovės pilnumą ir vientisumą. Anot jų, Vienis ir Mąstymas persidengia, taip pat, kaip ir Mąstymas su Siela. Šie autoriai toliau plėtoja vienybės idėją pritaikomą ne vien tik Vieniui, bet ir visai kuriamai tikrovei, kuri yra suprantama kaip vienybė daugyje. Antai Armstrong (1967) neneigia, jog ankstesniuose Plotino raštuose (pirmuose penkiuose *Eneadų* traktuose), kur yra plėtojama ši sistema, dar nėra randama aiški skirtis tarp hipostazių. Tačiau remiantis brandesniais Plotino darbais yra aiški skirtis tarp pasaulio pirmųjų priežasčių. Hipostazės yra pakankamai aiškiai atskirtos ir apibrėžtos, o jų sąsaja yra grindžiama tiksliai suformuluotomis

[18] IV.1
[19] IV.3.22
[20] 3.7.11.20-25

sąlygomis bei jų veikimo būdais. Šiai interpretacijai pritaria Vacura (2020) ir jos apsvarstymas yra pravartus tolimesnėms darbo dalims.

Nėra jokio pertrūkio tarp giliausios ir niekingiausios realybės (Banner, 2018: 194-195). Banner savo požiūrį grindžia V.2.11.22 nuskambančiu teiginiu, jog niekas nėra atskirtas nuo to, kas yra prieš jį. Todėl riba tarp hipostazių yra miglota. Plotino tikrovė nėra grandinė, bet struktūruota vienybė. Visa būtis yra sujungta nematomų gijų, tačiau ne padrikai, bet pagal jų prigimties ypatybes[21]. Iš tiesų, niekas nėra atskirtas nuo to, kas yra prieš jį, tačiau šis santykis nėra simetriškas. Hipostazės spontaniškai kuria vis mažiau tobulus tikrovės lygmenis ir pačios nepakinta dėl šio veiksmo bei išlieka nepriklausomos nuo savo kūrinijos. Plotinas tvirtina, kad Gėriui nereikia to, kas gimsta iš jo[22]. Jis savo kūriniją palieka vienumoje, nes jam nieko iš jų nereikia, išlieka tokiu pačiu, koks buvo prieš viskam atsirandant. Jeigu Vieniui reikėtų jo kūrinių, tuomet jis būtų visa tai, tačiau, kaip jau išsiaiškinome, taip būti negali. Vieniui visiškai nerūpi, net jei jo kūrinija nebūtų atsiradusi. Kiekvienas tikrovės lygmuo produkuoja mažiau tobulą ir nuo jų nepriklauso, nekinta. Antai Vienis yra Mąstymo regėjimas, o Mąstymas yra Sielos. Regėjimas yra lyg bandymas sugrįžti, tad jis atlieka svarbų vaidmenį šiame procese, kadangi objekto regėjimas gali padėti susikurti pastarojo idėją, taip pateikdamas jo formą (Vacura, 2020: 215). Tačiau tai neimplikuoja ribų nebuvimo ar jų miglotumo tarp hipostazių, tik parodo hipostazių priklausymą nuo jų prado.

Corrigan (2005: 24) tvirtina, kad tam tikruose *Eneadų* fragmentuose tikroji būtis pasiekia tolimiausius materialaus pasaulio kampus (V.8.5). Siela kaip amfibinė keliautoja tarp amžinojo ir laikiško pasaulio, apsistojusi abiejuose. Bet kituose fragmentuose hipostazių atskirtis yra kur kas griežtesnė (VI.3.5). Nei viena iš pasaulio priežasčių neturi žinojimo ir nedaro įtakos kitai. Plotinas teigia, kad Vienis yra anapus žinojimo[23]. Vacura (2020: 215) tvirtina, kad Mąstymas būdamas amžinoje Formų kontempliacijoje jokiu būdu negalėtų sietis su žemesniuoju, nuolat kintančiu pasauliu. Mąstyme esantys dievai rūpinasi, mąsto, žino ne mirtingųjų dalykus, o tuos, kurie yra dieviški, t. y. regimi Mąstymo[24]. O Pasaulio Siela, kuri steigia tvarką empiriniame pasaulyje, savo kūriniją žino tik pagal savuosius principus, o ne pagal paskyrus įvykius (Vacura, 2020: 215). Iš to seka, kad hipostazės, kurios yra dalios, yra susijusios su jomis pačiomis, o ne žemesniais lygmenimis.

Mortley (1975: 376) teigia, kad emanacija yra kaip abstrakcija. Kaip pavyzdį galėtume pasitelkti „liniją“, neigiant jos sampratą gautume „ne liniją“. Bet pasitelkus abstrakciją linija virsta tašku. Abstrakcija implikuoja tęstinumą tarp Vienio ir žemesnių lygmenų. Mortley šį Pasaulio Prado kūrybinį procesą supranta hierarchiškai. Mortley pozicija apsaugo nuo radikalaus tikrovės atskyrimo bei išlaiko vieningumo tęstinumą. Kiekviename hipostazės lygmenyje atsiranda naujas dėmuo. Ties

[21] VI.7.2.32-36
[22] V.5.12
[23] VI.7.39, 19
[24] V.8

Mąstymu pradedamas įžvelgti daugis, ties Siela – laikas, ties pasauliu – dimensinis matmuo. Kadangi daugis kyla kartu su Mąstymu, todėl Mąstymas yra kartais asocijuojamas su Diada. Elementarus Pitagoriškas kitoniškumą žymintis vienetas, kurį Plotinas sieja su antrąja pasaulio priežastimi. Antroji ir trečioji hipostazės turi skirtingas daugio raiškas. Mąstymas yra vieningumas daugyje[25], o Siela daugis vieningume[26]. Kiekvienas Mąstymo veiksmas yra anapus laiko, skendintis amžinybėje[27]. Antai Sielos egzistavimas yra susietas su laiku (Wallis, 1972). Galiausiai, net ir juslinis pasaulis neapsieina be vieningumo. Iš esmės, tai yra abstrakcija, kurią svarsto Mortley. Tai yra tam tikras žingsnis tolyn, vis naujesnio dėmens atsinešimas, kuris leidžia atskirti vieną hipostazę nuo kitos. Tai galima pavaizduoti pasitelkus Miroslav Vacura schemą, kuri vizualiai parodo kaip kiekvienas ontologinis lygmuo modifikuojasi, įgyja skirtingus bruožus.

Vienis	Vienumas		
Mąstymas	Daugis	Amžinybė	
Siela		Laikiškumas	
Pasaulis			Dimensinis matmuo

Miroslav Vacura schema, 2020

Taigi, galime pastebėti kelis principus, kuriais vadovaujasi Plotinas steigdamas savąją metafizinę sistemą. Pirmasis yra *daugio vieningume* principas. Vienokiu ar kitokiu būdu vieningumas apsireiškia hipostazių lygmenyse. Mąstymas yra individualių Formų daugis ir jų vieningumas. Siela yra daugis vieningume paskirų sielų ir Pasaulio Sielos. Net ir paskutinis kilties taškas – pasaulis – yra neatsiejamas nuo vieningumo, nesvarbu ar sutelktas, ar nesutelktas, vienis jį persmelkia. Dėl tokios skirtingos daugingumo raiškos, galime įžvelgti specifinius hipostazių veikimo, buvimo būdus, kurie leidžia įžvelgti ribas tarp jų. Antrasis, kuris yra būdingas platonikams, principas yra tas, kad *sukurti produktai, juos kuriančiojo atžvilgiu, yra prastesni*. Nepaisant to, kad vienas lygmuo yra prastesnis už kitą, vis tiek yra įmanoma (ne tobulai) pažinti kūrėją. Tad tobulosios Formos slypi Mąstyme, o mūsų regimi objektai, tėra jų atvaizdai. Šis principas dar labiau akcentuoja hipostazių aiškų atskirtumą, kadangi atvaizdas nelygus savo provaizdžiui. Visata yra vienas organizmas, kuris yra pripildytas ir persmelktas gyvybes. Tačiau nereiškia, kad tai reikalauja ar implikuoja ribų susiliejimą tarp metafizinių tikrovės lygmenų. Vadinasi, galime teigti, kad hipostazės nepersipina, ribos tarp jų nėra miglotos. Jos yra atskirtos funkciniu lygmeniu, nors ontologiškai išlieka neatsiejamos. Plotinas

[25] IV.8.3, 10
[26] VI.9.1, 39
[27] IV.4.1

aiškiai apsibrėžia jas, nusako jų sandarą, veikimo būdus, perėjimus iš vienos į kitą ir tarpusavio santykius, kurie nėra simetriški.

4. Vienio neišreiškiamumas

Kalbėdami apie Vienį atsiduriame akistatoje su mūsų kalbos ribotumu, taip atsitinka todėl, kad Vienis yra visų minčių pradas, konceptualus tikrovės suvokimas ir tuo pat metu kalbos (Vacura, 2020, 205). Plotinas iškelia radikalią tiesą, tačiau atsisako apie ją kalbėti ir neigia, jog ji gali būti išakyta. Tai galime įvardyti filosofine tyla, kuri yra antikinės filosofinės kultūros bruožas, labiausiai būdingas platonistinei filosofijai. Ją Nicholas Banner (2018: 20) siūlo apibūdinti kaip kalbos aktą, kuris apjungia slėpimo ir atskleidimo retoriką, kai yra turimas reikalas su filosofinės tiesos įvykiu. Filosofinį tiesos įvykį derėtų suprasti, kaip tiesos atskleidimą klausančiajam ar skaitančiajam. Viena vertus, filosofinė tyla gali būti susijusi su paslapties atskleidimu. Kita vertus, ji apima ir pareiškimą, kad diskurso objekto neįmanoma pasakyti dėl jo neišreiškiamumo ar kai autorius atsisako atskleisti viską, ką žino dėl įvairių priežasčių (dažnai tai yra dėl privilegijos į filosofinį žinojimą). Nicholas Banner (2018) rašo, jog tokia rašymo maniera yra nuoroda į jų socialinį statusą antikinėje visuomenėje, sukuriantį elitinę sąjungą tarp autoriaus ir skaitytojo. Platonikų tekstams yra įprasta būti apipintiems ezoterikos ir nutylėjimų bei perpildytiems apofatiškos kalbėsenos. Šie aspektai yra matomi Plotino filosofijoje. Pavyzdžiui, kai jis teigia, jog Vienis nėra Vienis, jis iš tiesų nepasako kas *yra* Vienis ir kreipia į tikrovę, kurios joks kalbinės raiškos būdas ar žmogiškasis suvokimas negali aprėpti. Vienis yra galutinė visko priežastis – visiškai paprasta tikrovė. Jis yra nepažinus ir nenusakomas. Šis diskursas gali būti palaikomas dvejais būdais: negatyviu (apofatiniu) ir pozityviu (katafatiniu).

Apofatinis kalbėjimo būdas pasižymi gebėjimu pasakyti tai, kas transcendentali tiesa nėra. Šiame skyriuje apofazė yra traktuojama taip pat, kaip ir Bannerio (2018), grįsta Aristotelio neigimo ir privacijos atskyrimu. Tai buvo pasiūlyta Wolfson (1957: 146), jog Alkinojas ir vėlesni platonikai teigdami, jog jų iškeliamas pasaulio pradas yra neišsakomas, pasitelkia neigimą taip, kaip jis buvo apibrėžtas Aristotelio. Aristoteliui privacija implikuoja priešingumo galimybę, t. y. sakydami, jog kažkas yra muzikantas, turime galvoje, jog galėjo būti kitaip. Tad apofatinė kalba nėra kažkas, kas su paneigimu predikuoja priešingą savybę Dievui. Veikiau, ji yra Dievo atribojimas nuo predikatų (Wolfson: 1957, 146). Be to, tai nėra tik gramatiškai negatyvūs teiginiai su žodžiu „ne“, kadangi pozityvūs predikatai gali turėti neigiamą prasmę.

Katafatinė kalba yra pagrįsta kalbėjimu per analogijas, kurios kartu nešasi negatyvias prasmes. Tačiau tuo pat metu padeda perteikti kūrinijos sąryšį su jos Pradu. Taigi, šios dalies tikslas yra paradoksalaus kalbėjimo apie Vienį analizavimas, kuris prives iki neišvengiamos skirtingų kalbėsenų samplaikos.

4.1 Apofatinė kalba

Maža to, jog Plotinas Vienį įvardija neišreiškiamu, bet dar ir tvirtina, jog nedera sakyti, kad jis *yra* ar *nėra*[28]. Mąstytojas kuo puikiausiai suvokia šią problemą ir reflektuoja, iškelia daug įvairiopų klausimų apie tai, kaip mes apie Vienį kalbame, kaip pasakome kažką, nors neturime jokios jo sampratos. Plotinas rašo, kad mes sakome tai, kas jis nėra, bet tuo pat metu ir nesakome kas jis yra, todėl kalbame apie tai, kas kyla iš jo[29]. Taigi, vienas iš būdų pasakyti kažką apie Pirmąjį Pradą, nors ir netiesiogiai, tai yra pasitelkiant negatyvią kalbą – sakyti tai, kas jis nėra.

Pirmiausia, Plotinas įspėja, jog bet kas, kas yra predikuojama Vieniui, negali būti suprasta tiesiogiai. *Eneadoje V.3* tvirtina, kad Vienis yra visiškai neapsakomas, nesvarbu kas yra teigiama apie jį, vis tiek yra kalbama apie *kažką*. Jis neturi vardo, kadangi nieko apie jį negalime pasakyti, tegalime mėginti susikurti ženklus[30]. Visiškai nesvarbu ar tai būtų Gėris, Gimdytojas, Pirmasis Pradas. Juk nėra teisinga teigti, kad jis vienis, nėra net „sampratos ar žinojimo“ apie jį[31]. Toks vardas kaip *Vienis* ar predikavimas buvimo *Virš Būties* negali žymėti neriboto esinio, kadangi referuodami jie apriboja (Sells 1994: 16). Anot Plotino, esti patiriama agonija, bandant kalbėti apie tai, kas yra neapsakoma[32]. Taigi, tyrinėdami *Eneadas* niekaip negalėsime išvengti paradoksų ir nuolatinių prieštaravimų. Todėl visi vardai ir savybės, kurie yra naudojami šioje analizėje tėra tik ženklai, kurie padeda išlaikyti diskursą *apie* jį. *Eneadoje VI.8.8* nuskamba vienas iš stipriausių teiginių apie Vienio nenusakomumą. Plotinas rašo, kad yra svarbu teigti, jog jis su niekuo nėra santykyje. Jis yra kas yra prieš juos; tuomet išimame „yra“, kad visiškai atsietume jį nuo bet kokių ryšių su dalykais.[33] Nevalia sakyti, „iš prigimties“, kadangi prigimties sąvoka yra būdinga tik tiems, kurie yra kilę iš kito, bei esti susijusi su laikiškumu. Negali jis ir „tapti“, kadangi tai numato veiklą. Nors čia ir yra neigiamas bet koks galimas Vienio apibūdinimas, visa tai yra apsupta apmąstymų, kurie užčiuopia Vienio neprieinamą prigimtį.

Pats pirmas dalykas, kuris plaukia iš šio esinio pavadinimo yra susijęs su Daugio neigimu. Taigi, *Vienis* nėra vardas, jis, veikiau, yra atsiskyrimo žymėjimas nuo bet kokio Daugio. Pirmasis Pradas privalo būti suprantamas kaip „tikras vienis“[34], o ne taip, kaip kiti sudėtiniai dalykai, kurių bendrystė susidaro iš daugio. Jis yra vienybės priežastis, negu tai, kam ji galėtų būti predikuojama. Banner Vienį pramina transcendentalia monada, kuri nėra vienybė, bet esti vienybė kaip tokia (2018: 180). Vienis nėra daugis, jis neturi dalių, nei pradžios, nei vidurio, nei pabaigos, kadangi buvimas visuma numato dalių turėjimą, tad tai nėra kiekybinė sąvoka. Netgi laisvė negali būti jam priskiriama, kadangi ji yra kelių objektų tarpusavio santykis. Taigi, šis esinys yra paprastas ir beformis.

[28] VI.9.3, 52-53
[29] V.3.14, 4-7
[30] V.3.13, 1-10
[31] V.4.14
[32] V.5.6, 23-25
[33] VI.8.8, 12-15
[34] V.5.4, 1-3

Vienis esantis nesudėtinis, o paprastas, negali turėti formos. Mąstymui apimant viską, kas tik egzistuoja, jis yra jų forma[35], tad iš to plaukia, kad Vienis turi būti beformis. Vienis negali būti Mąstymu ar Būtimi. Jokios formos negalima jam priskirti, nei fizikinės, nei mąstomosios, vadinasi, Vienis negali būti nei Mąstymas, nei Būtis[36]. Tatjana Aleknienė komentuodama šį Plotino argumentą teigia, kad Mąstymas apima visus tikrovę formuojančius bei kuriančius pavidalus ir pats yra vienas visus pavidalus (kaip visa Būtis esybes) apimantis pavidalas (2011: 102). Plotinas tolesnėje minties plėtotėje dar labiau grindžią šį argumentą teigdamas, kad Mąstymas, nepaisant to, kad jis yra tobulas lygmuo, jis vis tiek yra *kažkokia* esybė. Pirmasis Pradas „nėra kažkas“[37], jis yra pirmiau ir anksčiau visų. Būties esiniams yra būdinga priklausyti kategorijoms, viena iš jų yra judėjimo. Kitaip nei jai, Vieniui neįmanoma priskirti nei judėjimo, nei rymasties, kadangi tai panaikintų jo paprastumą. Vadinasi, Vienis yra virš Būties bei esti neveiklus.

Teiginys, jog Vienis yra *Virš Būties,* taip pat gali būti suvokiamas kaip negatyvus apibūdinimas. Buvimas *Virš Būties*, kaip Plotinas tai supranta, yra neigimas, atmetantis bet kokią padėtį ontinėje sferoje, tačiau tai niekaip nesuvaržo jo, tik teigia, kad šis esinys nėra tai (Banner 2018: 214). Tai indikuoja Pirmojo Prado nesusietumą su bet kokia veikla, įskaitant ir nemąstymą, todėl Vienio *virš-būtiškumas* žymi ir buvimą virš minčių bei virš bet kokio diskurso, jis yra beribis. Visų pirma, šis esinys neturi ką mąstyti, jis yra pirmas[38]. Šis argumentas yra grindžiamas pasitelkiant Platono Idėjų teoriją. Mąstymas ir Būtis yra neatsiejami vienas nuo kito. Plotinas rašo, jog esant žmogui, kartu yra ir mintis apie jį[39], taip pat ir su teisingumu bei kitais dalykais (gyvūnais, augalais, dorybėmis – viskuo, kas gali būti pamąstoma). Tad visų antra, mąstymas neįmanomas be duališkumo. Todėl nėra keista, kodėl Vienis nepažįsta savęs, paprasčiausiai, jam nėra *ką* pažinti ir jis jokiu būdu negali būti Mąstymu ar Būtimi. Plotinas rašo, kad Vienis yra visų kilnių ir didžių dalykų kilmės šaltinis, bet tuo pat metu ir ne[40]; jis yra visiškai su niekuo nesusijęs[41], bet ir yra susijęs, kadangi esti jų visų principas. Iš dalies Pirmasis Pradas nurodo tik į save, bet iš jo *išsilieja* visa kita, tad bet koks bandymas kalbiškai jį išreikšti yra susijęs su žemesniais lygmenimis bei kategorijomis, kurioms jie priklauso. Taigi, pasitelkiant negatyvius apibūdinimus mūsų kalbiniai sugebėjimai teįstengia pasakyti, kas Vienis nėra, o ne kas jis yra. Pirmasis Pradas nėra įsitraukęs į jokią veiklą, tačiau vien tik savo buvimu produkuoja visą kitą, jis yra daugingumo neigimas, nemąstantis, beformis, beribis, belaikis. Vienis negali būti pažinimo ir kalbėjimo objektu, kadangi jis yra absoliučiai paprastas, dieviškojo mąstymo buvimo numatomas pradas (O‘Meara 2020: 86). Visi šie neigimai vadovaujasi

[35] V.5.6, 2-5
[36] VI.9.3
[37] Ibid.
[38] V.6.6, 8-9
[39] Ibid.
[40] VI.8.8, 8-9
[41] Ibid. 12-15

viena iš svarbiausių Plotino filosofinio mąstymo prielaidų, jog tas, kuris duoda, pranoksta visus, kurie jo dovanas gauna. Tačiau katafatinis ir apofatinis kalbėjimo būdai nėra atsiejami vienas nuo kito. Katafatinės išraiškos koregavimas ar paneigimas tik paaštrina Vienio kalbinio neišreiškiamumo problemą.

4.2. Katafatinė kalba

Plotinas aiškiai konstatuoja, jog nieko neįmanoma apie Vienį pasakyti, todėl visi bandymai, apofatiniai ir katafatiniai, yra keblus bei nederami. Nors Mąstytojas nuolatos ir teigia, kad tegalima vartoti tik negatyvų žodyną Galutinio Prado atžvilgiu, tačiau pats neišvengia teiginių, kurie ką nors predikuoja. Jeigu yra poreikis šiuos vardus vartoti, tai reikia suprasti, kad jie nėra teisingi, kadangi nevalia to [Vienio] paversti dvejais tam, kad būtų suformuluota idėja, tačiau dabar privalome atitolti nuo teisingo mąstymo būdo, jog diskursas taptų įtikinamu.[42] Banner teigia, kad bet koks katafatinis teiginys apie Vienį, vienokiu ar kitokiu būdu, bus paneigtas ar modifikuotas, iš to plaukia šio pokalbio objekto nenusakomumas (2018: 178). Nuolatinis neiginių kartojimas, jų persipynimas neturi jokios aiškinamosios vertės, tačiau bandymas apofatinę kalbą išversti į katafatinę rizikuoja prarasti prasmę, kuri buvo sukurta apofatinės iškalbos, pastebi Sells (1994: 16). Taigi, turėdami mintyse kelias jau aptartas apofatines iškalbas apie Vienį, galime apžvelgti ką Plotinas pasako apie jį.

Vienintelis teiginys apie Vienį, kuris yra tikrai teisingas bei nereikalauja jokių patikslinimų, kaip įžvelgia Armstrong, yra tas, jog Vienis yra galutinė tikrovė (1967: 1). Jis yra už visų dalykų ir už aukščiausios Mąstymo didybės[43]. Vienis yra visko šaltinis. Nepaisant to, jog jis nėra nei rymantis, nei judantis, yra visiškai atsietas nuo judėjimo, laiko, daugio, veiksmo ir visų kitų kategorijų, Vienis yra visos būvinijos kilties taškas. Nors ir su kiekviena pakopa Galutinio Prado atspindžiai vis tampa blankesniais, šis gimimas negali būti suprantamas kaip procesas vykstantis laike.

3.1. skyriuje buvo paminėti galimi Prado vardai – Vienis ir Gėris. Pirma, jie tėra ženklai, kurie palengvina diskurso palaikymą. Antra, turime išsiaiškinti kas yra norima tuo pasakyti, kai šie vardai yra suteikiami. „Vienis“ turi būti laikomas pilnesne prasme nei skaičius „vienas“ arba taško vienumas[44]. Tai yra susiję su dalių neturėjimu ir buvimu sau pakankamu.

> *Turi būti kažkas labiau nei visi kiti nepriklausomas, pakankamas sau ir neturįs poreikių, o visa, kas yra daugis ir nėra vienis, stokoja, kol iš daugio tampa vieniu. Vadinasi, jų būčiai reikia būti vieniu. O jam nereikia savęs paties, nes jau yra tai. Tam, kas yra daugis, reikia visų [dalykų], kurie jis yra, ir kiekvienas iš jame esančių [dalykų], būdamas kartu su kitais, o ne*

[42] VI.8.13, 1-3
[43] V.3.13, 2-3
[44] VI.9.6, 3-4

pats savaime ir turėdamas poreikį, tokį [dalyką, kuris yra daugis] padaro turinčiu poreikį – ir pavienėse dalyse, ir visumoje. Taigi, jeigu turi būti kažkas, kas labiausiai sau pakankamas, tai turi būti Vienis, nes jis yra vienintelis toks, kad nieko nestokoja – nei savęs paties, nei ko nors kito.[45]

Šioje ištraukoje Plotinas atskleidžia kodėl kažkas, kas yra dalus, negali būti sau pakankamu. Kiekvienas dalykas, kuris yra daugis yra priklausomas nuo savo sudedamųjų dalių. Kaip pavyzdį pasitelkime žmogų. Jis geba užsiimti begale veiklų: šokti, mąstyti, skaityti ir t.t. Bet koks kūniškas judesys priklauso nuo kaulų, raumenų, raiščių, sąnarių, kuriuos koordinuoja smegenys ir nervų sistema. Mąstymui yra reikalinga atmintis, jai įtaką daro patyrimai. Skaitymas neapsieina be regos arba lytėjimo. Vos iš kelių pavyzdžių galime pastebėti, kad kiekviena veikla reikalauja daugelio skirtingų dalių bendradarbiavimo, todėl žmogus negali būti pats sau pakankamu. Taigi, yra „turimas poreikis ir pavienėse dalyse, ir visumoje“. Šį Plotino principą Cohoe (2017: 755) suformuluoja kaip *Absoliutų Ontologinį Nepriklausymą* – aukščiausioji būtybė jokiu būdu negali priklausyti savo būtimi nuo ko nors, kas skiriasi nuo jos pačios.

Vienis dažnai yra tapatinamas su Gėriu. Tačiau jis yra gėris kita prasme – visas kitas gėrybes pranokstantis Gėris[46]. „Gerai“ nėra jam priskiriame savybė – jis pats tai yra[47]. Todėl šiuo atveju „geras“ yra santykinė sąvoka, kuri nurodo kokiame nors dalyke esančią stoką (O‘Meara, 2020: 88). Tai nėra vardai, o tik aiškinamieji terminai. Plotinas leidžia palikti *Gėrį* kaip alternatyvų vardą, jei ir tik jei, jis bus suprantamas ne kaip vienas iš dalykų, bet kaip tai, kas yra *prieš visus dalykus*[48]. Tam, kad išreikštų Vienio beribį gerumą, Plotinas vartoja žodyną kupiną įspūdingų posakių, kaip verdantis gyvybe[49], tapatina su saule ir šviesa[50]. Gėris yra visų dorybių šaltinis, kuris viskam suteikia tapatybę ir gyvenimą. Platono *Valstybėje* nuskamba panaši mintis, kuri padeda dar geriau suvokti tai, ką turi omenyje Plotinas: „Pažiniems daiktams gėris suteikia pažinumą, buvimą [το είναι] ir esmę, nors pats gėris nėra būtis; reikšmingumu ir galia jis pranoksta ją.“[51] Tad Gėris yra suvokiamas kaip santykinė sąvoka, kuri nepredikuoja jam gerumo, bet yra gėris kitiems[52]. Nėra nieko už šį esinio geresnio, kas galėtų jį pranokti. Jeigu Pirmasis yra tobulas, pats tobuliausias iš visų, ir pirmoji galia, tai jis turi būti pats galingiausias iš visų esybių ir visos kitos galios turi jį imituoti kaip tik įmanydamos.[53] Galime teigti, kad Vienis yra tobulas.

[45] VI.9.6, 17-26
[46] VI.9.6, 56-57
[47] VI.9.6, 29-30
[48] V.3.11, 20-25
[49] VI.5.12, 5-10
[50] V.5.8
[51] *Valstybė,* 509b
[52] VI.9.6, 41
[53] V.4.1, 25-30

Vienį galima svarstyti ir stengtis suprasti per jo santykį su Grožiu. Visų pirma, *V.8.12* traktate Plotinas aiškiai atskiria Gėrį nuo Grožio. Gėrio meilė yra rami, jis yra siekiamybė sąmoningo (nemiegančio) ir nesąmoningo (miegančio) žmogaus. Gėrio yra trokštama be paliovos. Antai, Grožio meilė yra neatsiejama nuo jo suvokimo:

> *Vienas [Gėris] yra romus, palankus, išties švelnus ir esantis tam, kas jo nori. O kitas [grožis] priboškia, pritrenkia ir kelia su skausmu sumišusį malonumą. Jis netgi atitraukia nuo Gėrio [to] nesuvokiančius, kaip mylimasis, būdamas jaunesnis, atitraukia nuo tėvo.*[54]

Tačiau nevalia šios skirties pernelyg hiperbolizuoti, kadangi vėliau Plotinas būtent per šį santykį išreiškia Vienio galios paveikumą. Kalbėdamas apie Pirmąjį Pradą Plotinas nepabūgsta išraiškingų metaforų. Kaip jau buvo minėta, dažnai Vienis yra tapatinamas su šviesa. Jeigu jis nebūtų atėjęs, tuomet nebūtų atnešęs šviesos.[55] Gėris viską nuspalvina savąja šviesa, todėl atsiranda trauka prie Grožio. O'Meara tai pastebi ir teigia, kad mus veikia būtent Gėrio buvimas („šviesa", „malonė" arba „gyvybė") grožyje ir būtent jo mes trokštame (2020: 141). Kadangi Vienis-Gėris yra beribis, beformis, esantis virš Būties ir Mąstymo, tai tokia pati yra ir meilė jam – beribė. Jis yra mąstomojo Grožio šaltinis, kurį Plotinas nusako kaip grožį virš grožio, kuris būdamas mylimas, gali gimdyti grožį, todėl kaip visko galia jis yra grožio žiedas, grožį kuriantis grožis.[56] Vienio-Gėrio šviesa gimdo kitų dalykų grožį ir juose švyti, taip paversdama juos troškimais ir siekiamybėmis.

Taigi, Plotinas pasitelkdamas apofatinę ir katafatinę kalbėsenas, kaip tik įmanydamas stengiasi absoliučiai atskirti Vienį nuo bet kokių predikatų. Vienis negali būti apribotas. Tai, kas žmonėms yra laisvė, gėris, jam tai būtų suvaržymas. Vienis be paliovos liejasi gyvybe, kuri tvindo atokiausius tikrovės kampus. Amžinybė ir laikas Vieniui yra beprasmiai vienetai, kadangi jis sklando atitrūkęs nuo būties. Jis paprasčiausiai negali būti objektu, kuris galėtų būti pažintas, apibūdintas. Apofatinė kalbėsena stengiasi perteikti neišsakomą tiesą, traukti mąstymą nuo jo įprasto veikimo būdo. Katafatinė kalbėsena, veikiau, atskleidžia kūrinijos santykį su Pirmuoju Pasaulio Pradu bei jų skirtingumą. Ji iškelia Vienį kaip jo atspindžių gėrį, siekiamybę bei mylimąjį. Visos diskusijos objektas yra už mūsų suvokimo ribų, už pačios kalbos. Vienis tėra vardas, kuris yra naudojamas pokalbiui palaikyti, sklandesniam minties vystymuisi.

[54] V.5.12, 33-37 (Rasos Marijos Šileikienės vertimas)
[55] V.3.17, 21-28
[56] VI.7.32, 29-32

5. Plotiniškoji kalba

Plotinas neišreiškiamumo problemą prieina vienu metu iš skirtingų pusių. Jis nepradeda nuo katafatinės ar apofatinės teologijos, bet svarsto, kas gali būti pasakyta apie Vienį, o galiausiai paneigia bei atmeta bet kokią kalbinę išraišką. Kadangi plotiniškasis Vienis yra anapus intelekto ir kalbos, tai jis peržengia ir žinojimą. Kalba niekuomet nesugebės atskleisti Pirmojo Prado, todėl, kad jis yra anapus visko ir yra nepažinus. Vadinasi, mums reikia ypatingos kalbos formos, kuri pajėgs išreikšti Vienio transcendencijos, kuri viršija bet kokią apibrėžtą formulę (Stamatellos, 2007: 34). Apibūdindami jį turėtume kiekvieną frazę ar žodį suprasti, kaip tam tikrą palyginimą[57] – *lyg* Vienis, *lyg* Gėris. Geriausia, kad jis būtų suvoktas tyloje ir visiškoje abstrakcijoje[58] – atidėjus viską šalin bei palikus tik Tikrovės Šaltinį. Iš Vienio neišreiškiamumo kyla pažintinės ir kalbinės problemos: kaip galime pažinti ir kalbėti apie fundamentaliausią visatą palaikantį dėmenį?

Kaip jau išsiaiškinome 4-oje darbo dalyje, kalba, kuri yra vartojama dalykams, esiniams apibūdinti, negali būti tokiu pat būdu taikoma Vieniui, kadangi jis nėra „kažkokia esybė“. Tai, kas iš pirmo žvilgsnio atrodo esant pozityviu apibūdinimu (pvz.: Vienis yra Gėris), išsiskleidžia negatyvioje šviesoje (Vienis yra kaip Gėris, nes nieko geresnio už jį nėra; jis yra gėris kitiems). Plotinas kalbą suvokia, kaip aukščiausios tikrovės imitaciją, kuri yra nepajėgi atitinkamai užčiuopti jos esmės[59]. Plotinas apie kalbą rašo, kad kaip ištartas žodis yra imitacija to, kas yra sieloje, taip žodis sieloje yra imitacija kažko kito[60]. Mintis, kad kalbinės metafizinės tikrovės deskripcijos negali būti visiškai tikslios, yra giliai įsišaknijusi platoniškoje tradicijoje. Plotinio minties analizei šia tema būtina prisiminti Platoną, kuris *Timajuje* rašo: „<...> ir žodžiai gali būti vien [tikėtinai] panašūs. <...> Todėl nenustebk, Sokratai, jeigu mes, daug ir įvairiai prikalbėję apie dievus bei visa ko atsiradimą, vis dėlto neįstengsime pasiekti, kad mūsų žodžiai visur ir visais atžvilgiais būtų neprieštaringi ir tikslūs. Priešingai, turėsime džiaugtis, jei mūsų pasakojimas bus bent ne mažiau tikėtinas, kaip bet kuris kitas, atmindami, jog ir aš, kalbantysis, ir jūs, teisėjai, turime tik žmonių prigimtį.“[61] Taip pat ši mintis yra dėstoma ir dialoge *Kritijas:* „Visa, ką mes pasakome, neišvengiamai tampa vienokiu ar kitokiu pamėgdžiojimu ir atvaizdavimu. <...> Todėl reikia atlaidžiai žiūrėti į tai, ką dabar be pasirengimo man teks pasakyti.“[62] Platonas akcentuoja kalbines ribas, su kuriomis yra susiduriama metafiziniuose diskursuose, o Plotino *Eneadose* būtent tai ir atsiskleidžia – mūsų kalbos nepajėgumas.

Dėl sudėtingos ir neišreiškiamos aukščiausio metafizinio principo prigimties, kalba nėra gryniausia jo vienybės išreiškimo forma, ji, veikiau, yra imitacija. Plotinui kalba nėra nei

[57] VI.8.13
[58] VI.8.21.26
[59] I.2.3
[60] I.2.3, 27-29.
[61] *Timajas* 29c.
[62] *Kritijas* 107c,e.

vienareikšmė, nei daugiareikšmė. Ji nėra tiksli tikrovės reprezentacija. Visos kalbinės išraiškos tėra apytikslės, įskaitant įprastą kasdieninę kalbą ir metafizinę (Haig, 2023: 28). Nors ji neįstengia tinkamai apibūdinti tikrovės, tačiau nėra visiškai bevertė. Kalba atlieka jungiamąjį veiksmą tarp Mąstymo (bei jame esančių Idėjų) ir empirinio pasaulio (kuris yra sudarytas iš Idėjų atvaizdų). Taigi, šioje dalyje yra analizuojami du, vienas kitą papildantys, kalbėjimo būdai – reprezentacinis ir atspindintysis – ir jų santykis su tikrove. Šios dalies tikslas yra parodyti, kad šie abu kalbėjimo būdai yra vienodai svarbūs, kadangi akcentuoja skirtingus Vienio aspektus. Iš to plaukia, kad jų abiejų pasitelkimas yra būtinas tam, kad susidarytų kuo skaistenis Vienio suvokimas ir išreiškimas.

5.1. Kalba kaip reprezentacija

Plotino skepticizmas kalbos atžvilgiu ypač atsiskleidžia, kai yra bandoma kalbėti apie Vienį. Bet kokia apofatinė ar katafatinė išraiška negali būti suprantama tiesiogiai. Plotinas nuolatos primena, jog kiekvienas teiginys apie Pasaulio Pradą turi būti tariamojo pobūdžio[63]. Nes apie Vienį yra išmokstama per palyginimus, neigimus ir žinias apie dalykus, kurie kyla iš jo, bei pakylėjimo metodus[64]. Nagrinėdamas Vienį Plotinas klausia: „Kaip tuomet mes apie jį kalbame? Iš tiesų, mes kažką apie jį pasakome, tačiau tikrai jo neišsakome, neturime nei žinių apie jį, nei sampratos.“[65] Šiame fragmente išsiskiria du galimi šnekos apie Vienį būdai: (1) kalbėjimas *apie* Vienį ar jo aptarimas; (2) Vienio išreiškimas, atskleidimas. Plotinas leidžia kalbėti apie Vienį tik tokiu būdu, kai nėra jis atskleidžiamas[66]. Būtent todėl ir yra nevalia sakyti, kad jis „yra“, predikuoti „gerumą“ ar kitokius atributus, nes tokiu būdu yra bandoma Pirmąjį Pradą atskleisti. Tačiau tai yra labiau dirbtinis ir idealizuotas šnekų išskyrimas, kurio Plotinas pats neatlieka. Schroeder (1992: 67) daro išvadą, jog Vienio aptarimas tėra išreiškimas, į kurį yra įtraukta kopula, t. y., kad bet koks bandymas atskleisti, visados virsta aptarimu, o aptarimas – išreiškimu.

Plotino iškeltas klausimas užčiuopia ir čia įsivėlusią pažinimo problemą. Jis teigia, kad mes turime tam tikrą žinojimą apie Vienį, tik šis turėjimo būdas leidžia apie jį kalbėti, o ne atskleisti[67]. Tėra nuojauta, jog mumyse slypi kažkas dieviško, kuri nurodo į šio prado buvimą ir veikimą. Jis gali būti ne pažįstamas, bet pajaučiamas. Žmogus, suvokdamas savąją vienybę, kreipia dėmesį nuo empirinio pasaulio ir taip kūnas atsiskleidžia, kaip dalis kilniausios bendrystės (Clark 1996: 286, 290). Būtent nujautime ir suvokime, kad mes esame harmoningo, vientiso kosmoso segmentai, slypi išmintis, kurią yra bandoma išsakyti. Toks radikalus patyrimas implikuoja radikalų negatyvumą – apsivalymą nuo visko (Corrigan, 2005: 165). Kur kas abstraktesniu ir paprastesniu (nesusijusiu su

[63] Tad bet kokia predikuojama savybė ar vardas turi būti suprantami taip: „lyg Vienis“, „lyg Gėris“, „lyg hipostazė“ ir t.t.
[64] VI.7.36
[65] V.3.14.1-3
[66] VI.7.38
[67] VI.7.38

intelektine veikla) būdu yra užčiuopiamas Vienis. Jo akivaizdoje bet koks protavimas bus atidėtas šalin[68]. Šis didžiausias tyrumas ir tai, kas yra virš Mąstymo, yra regima tyro mąstymo, neįtraukiančio jokio jutimo[69]. Tyrasis mąstymas tik gali numatyti Vienį, kuris yra kilnesnis nei būtis, kalba, protas ir jutimai (Schroeder 1992: 69). Visa tai yra Pasaulio Prado dovana ir tai yra pakankama priežastis teologiniame diskurse, kodėl yra kalbama apie Vienį. Kalba, ypač teologinė, nėra vien tik tai mūsų projektas (ibid.). Ji priklauso nuo Vienio buvimo.

Nors negatyvus kalbėjimo būdas, kuris yra apofatinių ir katafatinių teiginių modifikavimas, padeda išvengti nesusipratimo ir mąstomosios tikrovės maišymo su jutimine, vis tiek yra nepakankamas. Diskurso objektas lieka neišreiškiamas. Taigi, kyla klausimas ar įmanoma pozityvi kalba, kuri išlaiko skirtį tarp tikrovių. Mąstomoji tikrovė yra pavyzdys, pagal kurį yra surezgamas empirinis pasaulis. Schroeder (1996: 338) tikrovių tarpusavio santykį iliustruoja pasitelkdamas menininko ir kūrinio pavyzdį. Vienas galimas kūrimo būdas yra reprodukavimas. Objektas yra pagaminamas pagal kitą objektą, kurio savybės yra atkartojamos. Nėra skirtumo tarp šių dalykų, tarp jų yra simetriškas ryšys. Kitas būdas yra esminių bruožų perteikimas. Tačiau taip sukurtas kūrinys netampa tolygiu provaizdžiui, nors atrodo kaip jis. Taigi, yra du panašumo lygmenys: (1) simetriškas panašumas, kuris yra tarp dviejų objektų, kurie yra panašūs vienas į kitą – gerų žmonių tarpusavio panašumas yra dviejų to paties subjekto vaizdų panašumas[70]; (2) asimetriškas panašumas, kuris yra tarp modelio ir kopijos – panašumas į dievus yra panašumas į modelį, kuris yra kitoks esinys nei mes patys[71]. Asimetriškąjį panašumą pavadinkime *reprezentacija*.

Menininkas, kuris kuria portretą, išryškina modelio bruožus. Jei subjektas turi riestą nosį ar surauktą kaktą, tai portrete tėra apipavidalinamos šios savybės. Visi atributai yra subjekte, jie yra predikuojami abiem, tačiau skirtis tarp originalo ir jo atvaizdo išlieka (Schroeder, 1996: 338). Atvaizdas išardo darnų savo provaizdžio vieningumą. Menininkas analizuoja ir išryškina minėtąsias savybes, išvysdamas jas sudarančias spalvas, linijas, formas[72]. Tokia reprezentacija yra laikina, ištraukta iš tikrovės, o kaip yra su kalba? Ar ji yra tolygi empiriniam pasauliui, ar žemiau jo? Plotinas kalbos veiklą priskiria Sielai, o ne Mąstymui. Ištartas žodis yra imitacija to, kas yra Sieloje, o žodis esantis Sieloje yra imitacija kažko kito: kaip ištartas žodis yra išdalytas, palyginus su tuo, kas yra Sieloje, taip pat yra ir su tuo žodžiu, kuris yra Sieloje, palyginus su Mąstymu, kurį ji interpretuoja[73]. Šiame fragmente Plotinas perteikia to, kas yra aukštesniame metafiziniame lygmenyje – mintis, ištara, idėja – irimą. Tai yra nuolatos pasikartojantis vyksmas jo filosofijoje – to, kas yra aukštesniame tikrovės lygmenyje, esmė žemesniajame bus užčiuopta ir išreikšta prasčiau. Mąstymas žvelgia į Vienį

[68] VI.8.19
[69] VI.9.3, 25-27.
[70] I.2.7, 27-30.
[71] Ibid.
[72] VI.3.13
[73] V.1.3

ir interpretuoja jo atributus, taip įsteigdamas save kaip Mąstymą (Schroeder, 1980: 38). Siela žvelgia į Mąstymą, interpretuoja ir įsteigia save kaip Sielą.

Plotinas argumentuoja, jog kalba yra žemiau empirinio pasaulio, kuris yra mąstomosios tikrovės imitacija (Haig, 2023: 26). Kadangi Siela kuria atsigręžusi į tai, kas yra prieš ją ir mąsto Mąstyme slypintį tikrąjį pasaulį, galima teigti, jog Sielos kalba yra aukščiausios tikrovės atvaizdas. Iš to plaukia, kad empirinio pasaulio kalba yra fragmentuotas atvaizdo *atvaizdas.* Taip būdama atvaizdo imitacija, ji neįstengia atitinkamai užčiuopti Mąstyme esančios realybės esmės. Ištartas žodis tėra pamėgdžiojimo pamėgdžiojimas. Šitokį kalbos atliekamą pakartojimą galima būtų prilyginti pagrindinei Platono meno funkcijai – μίμησις. Yra atsiduriama dar gilesniame Platono uolos užkampyje. Taigi, Plotinui kalba, kaip reprezentacija, yra netiksli, apytikrė ir nepajėgi išreikšti aukštesniųjų tikrovės lygmenų. Kuo metafiziškai tolimesnis diskurso subjektas, tuo silpnesnė kalbinė raiška. Tai, kas per jusles reiškiasi kaip vienybė, kalboje yra fragmentuojama ir yra apjungiama. Tokia kalbinė reprezentacija yra įvairialypė ir skaidanti.

5.2. Kalba kaip atspindys

Tam, kad būtų tinkamai suprantamas reprezentacinis kalbos modelis buvo svarbu turėti omenyje galimą hipostazių atskirtį. Šis modelis akcentuoja skirtį tarp mąstomosios ir juntamosios tikrovės. Yra pasitelkiamas toks kalbėjimo būdas, kuris leidžia įžvelgti skirtumą tarp to kas bandoma pasakyti ir kaip tai yra pasakoma. Kalbėtojai, kaip ir menininkai, ardo subjekto vieningumą, iškelia jo bruožus į paviršių, bet atvaizduose tėra randama jų reprezentacija, o ne pačios savybės. Regima bendrystė yra pradedama skaidyti su pirmu pratartu žodžiu, nes kalba negali aprėpti nefragmentuodama to, kas yra virš jos. Todėl vos pasakius, kad „Vienis yra gėris“ ar „Vienis yra kaip gėris“ yra žengiamas žingsnis atgal ir atmetama kalbinė raiška dėl jos netikslumo, nes Vienis nėra tai. Tai yra mėginimai paaiškinti iš karto suvokiant, jog kalbinė reprezentacija yra netiksli, apytikrė ir netinkama.

Kalbos kaip atspindžio modelis yra kur kas pozityvesnis kalbos atžvilgiu. Jis yra pagrįstas neišsenkamu vientisumu tarp tikrovės šaltinio ir empirinės tikrovės. Menininko ir jo kūrinio analogiją pakeičia veidrodžio ir atspindžio. Kalbiniame atspindžio modelyje, originale esantys atributai iš tiesų yra atvaizde, kadangi atspindys yra tol, kol yra atspindimas subjektas (Schroeder, 1996: 341). Visi atvaizdai yra tol, kol yra jų archetipas, o jis visados buvo ir bus[74]. Atspindžio modelyje atributai nėra dirbtinai atkartojami, kaip tai yra daroma reprezentaciniame. Reprezentaciniame dangaus mėlis būtų išardomas, sudedamas iš begalės atspalvių bei šešėlių. Atspindžio modelyje dangaus mėlis nebūtų taip radikaliai išdalomas, o kaip tik perteikiamas bendrystėje – toks, koks yra. Veidrodyje tikrovė nėra analizuojama, bet kaip įmanoma geriausiai atkartojama. Schroeder (1980: 50) taikliai apibūdina šio

[74] V.8.12, 20

modelio veiklą teigdamas, kad mąstomasis pasaulis nėra tiesiog reprezentuojamas empirinio pasaulio, mąstomasis iš tiesų ten yra. Atspindžio modelis liepia mums nepamiršti, kad tuose dalykuose mes galime patirti realų mąstomosios tikrovės buvimą. Objektas, kuris tampa veidrodžiu nukreipia mūsų dėmesį nuo jo materialios esaties ir atveria galimybę išvysti jo dieviškąją prigimtį. Bet koks objektas gali funkcionuoti kaip veidrodis, kuris atspindi Idėjas.

Haig (2023: 29) išryškina *Eneadų* fragmentuose atrandamas užuominas į semantinį holizmą, kuriame atsispindi ontologinis holizmas. Pavyzdžiui, „turėtume suprasti mąstomuosius dalykus, kaip vienos prigimties, <...> ne kiekvieną atskirai, lyg saulė būtų vienoje vietoje, o kažkas kita kitoje, bet visus dalykus esančius vienyje“[75]. „Jei kas nors klausia iš kur atsirado gyvos būtybės, tai klausia iš kur atsirado dangus“[76]. Susidaro įspūdis, kad neįmanoma suvokti jokios vienetinės esybės be sąryšio su visa. Plotinas steigia sąsają ir tarp Mąstyme esančių Idėjų rašydamas, kad tiesa yra jų mama ir slaugytoja, ir būtis, ir maistas – jie mato visus dalykus, ne tuos, kurie kyla iš jų, bet tuos, kuriems priklauso tikras buvimas ir juose mato save; visi jie yra permatomi vienas kitam, kaip šviesa yra permatoma šviesai[77]. Paskutinysis fragmentas ne vien tik atskleidžia Mąstyme slypinčių Idėjų vieningumą, bet ir Idėjų viena kitos atspindėjimą. Schroeder teigia, kad mes esame įpratę prie minties, kad originalo ir atvaizdo santykis (reprezentatyvus ar atspindintys) turėtų nusakyti santykį tarp Idėjos ir atskirybės, jog esame visiškai nepasiruošę tokiai šio sąryšio transpozicijai į Mąstymo ir Idėjų sferą, kur jis vyrauja tarp ontinių lygiaverčių lygmenų (Schroeder, 1996: 346).

Tam, kad lengviau būtų suprastas šio ryšio atsiskleidimas kalboje, pasitelkime teiginį „Teisingumas yra gražus“ kaip pavyzdį. Mąstymo sferoje *Teisingumo* ir *Grožio* idėjos yra dar nepaliestos empirinio pasaulio bei jam būdingo suvokimo būdo (pvz.: erdvė, laikiškumas). Taigi, teigdami, kad *Teisingumas* yra gražus, neturime omenyje, kad *Teisingumas* yra gražus daiktas. Taip pat *Grožio* Idėja nepasidalija ir neprisišlieja prie *Teisingumo*. Veikiau, yra atskleidžiamas šių dviejų Idėjų santykis – jos atspindi viena kitą. Kopula išreiškia ne išorinį, bet vidinį jų santykį, o kiekvienas tokio veidrodinio teiginio terminas visiškai skaidriai ir permatomai atspindi kitą (Schroeder, 1996: 346). Taigi, visos Mąstyme esančios Idėjos yra tokios pačios, t. y. Grožis yra Gėris, Grožis yra Teisingumas ir t. t. Tokį atspindinį kalbos pobūdį Plotinas priskiria Egipto hieroglifams. Kiekvienas atvaizdas yra tam tikras žinojimas mąstomosios tikrovės, perteikiamas nediskursyviu būdu[78].

Reprezentaciniame kalbėjimo modelyje vyksta mąstomųjų subjektų analizė ir atskirtis. Tai yra būdas, kuris padeda suprasti tikrovės lygmenų tarpusavio santykius, įsitraukimą ir panašumą į empirinį pasaulį. Dalijimas vyksta todėl, kad yra neįmanoma Vienio suvokti kitaip, o mes lyg menininkai stengiamės pažinti modelį, dalijant ir lipdant. Atspindintysis kalbėjimo modelis

[75] VI.6.7, 1-5
[76] VI.7.12
[77] V.8.4
[78] V.8.6, 6-9

akcentuoja realų aukščiausiųjų lygmenų, įskaitant ir Vienį, buvimą empiriniame pasaulyje. Atributas atspindyje nėra reprodukcija ar kopija, tai yra projekcija. Kadangi kalbos kiltis yra lygi kitų dalykų atsiradimui, todėl ji savaime nėra tobula. Ji niekados nieko negalės tiksliai įvardinti. Analogijos negali tinkamai perteikti diskurso subjekto esmės. Skirtingai nei Tomas Akvinietis, Plotinas neišskiria tobulų terminų, kuriuos galėtų tiesiogiai predikuoti Vieniui. Jis susilaiko nuo bet kokio predikavimo, o jei išreiškia Vienį pozityvesniu būdu, atlieka tai per santykio pabrėžimą (tai yra Gėris mums). Plotino pasitelkiama kalba apie Vienį yra trikdanti, nes ji sąmoningai ir racionaliai priartėja prie tokios neapribotos prasmės iš visų pusių ir siekia parodyti savo išsakymą ar neišsakymą, testuojant kalbines galimybes. Kalbėjimas yra neišvengiamas dėl mūsų nerimastingos prigimties. Štai Siela niekados negali išlikti kontempliatyvioje vienybėje su savo mąstomuoju objektu, ji nuolatos turi atsitraukti ir apmąstyti, išsakyti[79]. Kai ji yra susijungusi, tai ji yra tyloje[80], tačiau vos tik atsitraukusi ji analizuodama stengiasi suprasti, kas joje slypi. Schroeder (1992: 77) kalbos būtinumą apipavidalina pateikdamas labai gero pokalbio pavyzdį. Geras pokalbis skatina gilinti supratimą ir intuiciją, tačiau po kelių minučių tylios refleksijos ir džiaugsmo gimsta naujas diskursas. Toks yra plotiniškasis filosofavimo būdas – kontempliacija – „visų pradžia yra jų tikslas“[81].

Taigi, visi šie bandymai, pasitelkiant skirtingus kalbėjimo modelius, apofatinę ir katafatinę kalbą, tėra mūsų nerimastingų prigimčių bandymai siekti aukščiausiojo lygmens. Skirtinga prieiga prie neišsakomo pokalbio objekto atskleidžia vyraujančią įtampą. Kalba grubiai nutapo, atspindi ir kreipia mąstymą į mąstomąją tikrovę, tačiau ji niekados jos negali pilnai išreikšti. Taip ji atveria, bet kartu ir užveria dėl savo polinkio skaidyti, vartoti netinkamą žodyną. Teiginiai nėra beprasmiški, jie tiesiog yra netobuli, daliniai ir silpni. Geriausiu atveju, bet kokia kalbinė išraiška turėtų būti atsisakyta, tačiau tam turi būti įveiktas mūsų prigimtinis nerimastingumas.

6. Išvados

1. Apofatinės ir katafatinės kalbėsenos analizė atskleidžia ne vien tik kalbos nepajėgumą, bet ir jos galimybes bei funkciją. Nors kalba neįstengia išreikšti Vienio tokio, koks jis yra, bet apofatinė ir katafatinė iškalbos nėra beprasmės. Apofatinėje kalbėsenoje predikatų atmetimas verčia žmogiškąjį mąstymą keisti savo pobūdį, išvysti bei artėti prie ribos, kurios jis negali peržengti. Ji akcentuoja Vienio kitokią prigimtį. Katafatinė iškalba nurodo į Vienio ir jo sekmenų panašumą. Taigi, nei apofatinė, nei katafatinė išraiška negali būti priimama tiesiogiai, bet suprantama kaip nuoroda į aukščiausiąją tikrovę. Visi taikomi vardai ir atributai,

[79] III.8.6, 21-25
[80] III.8.6
[81] III.8.7,1-14

labiau nusako mus, o ne Pradžią bei jos prigimtį. Taip nors ir yra kalbama *apie* Vienį, jis išlieka neišreiškiamas.

2. Reprezentacinis ir atspindintysis kalbos modeliai perteikia mąstomosios ir juntamosios tikrovės tarpusavio santykius. Reprezentacinis modelis stengiasi išlaikyti skirtį tarp mąstomosios ir empirinės sferos. Atspindintysis kalbos modelis veikia kaip atsvara reprezentaciniam ir pateikia perspektyvą, kurioje kalba prasideda Sieloje. Šis modelis akcentuoja tęstinumą, vieningumą, o ne atskirtį. Abu šie modeliai, kaip ir apofatinė bei katafatinė iškalbos, yra vienas kitam būtini. Kadangi nėra teisingo ar klaidingo būdo kaip tirti neišsakomybę, tai skirtingi prieigos būdai padeda susidaryti kuo aiškesnę diskurso objekto pagavą. Taigi, filosofinė kalba yra fragmentuota mąstomojo pasaulio projekcija.
3. Teiginiai apie Vienį, kurie pasitelkia sudėtinių dalykų bruožus, yra netinkami, bet jie nėra klaidingi. Tobulo palyginimo, metaforos nebus, tačiau bus prastesnės, kurios išjudins ir ves tyro bei tylaus supratimo link. Bet koks kalbėjimas yra nevykęs, netaiklus ir silpnas, tačiau tai Plotino nestabdo ir jis prisiima vedlio vaidmenį, kuris siekia mus vesti Vienio link. Kalbėjimo apie Vienį būdas yra ypatingas tuo, kad atskleidžia visų kūrinių priklausomybę nuo Pradžios, akcentuoja jų stoką ir poreikį. Kalbėjimas tėra pirmas žingsnis, vedantis arčiau pamatinio tikrovės Prado, gilinantis žinias. Kai žmogiškasis mąstymas pradės eiti tinkamu keliu ir pakils aukščiau, tai visi šie žodžiai nebebus jam reikalingi.

Literatūros sąrašas

Pirminiai šaltiniai:

1. Aristotle. *Metaphysics.* Translated by W. D. Ross. 1924. Published by Oxford: Calrendon Press.
2. Platonas. *Valstybė.* Išversta Jono Dumčiaus. 1981. Vilnius: Mintis.
3. Platonas. *Antrasis ir septintasis laiškai.* Išversta Kristupo Saboliaus. 2005. Vilnius: Aidai.
4. Plotinus. *Enneads*, translated by Armstrong, A. H. 1984. Published by Harvard University Press.
5. Plotinas. *Tr. 9 Apie Gėrį arba Vienį*. Išversta bei komentuota Tatjanos Aleknienės. 2011. Vilnius: Aidai.
6. Porfirijas. *Apie Plotino gyvenimą ir jo veikalų seką.* Išversta Rasos Marijos Šileikienės. 2020. Vilnius: Žara.
7. Wittgensteinas, L. 1921. *Loginis Filosofinis Traktatas.* Išversta Rolando Pavilionio 1995. Vilnius: Mintis.

Antriniai šaltiniai:

1. Armstrong, A. H. 1967. *The architecutre of the Intelligible Universe in the philosophy of Plotinus: an analytical and historical study.* Published by Adolf M. Hakkert.
2. Aubry, G. 2022. *The One as First Principle of All,* translated by Michael Chase in: *The New Cambridge Companion to Plotinus*: p. 90-112. Published by Cambridge University Press.
3. Banner, N. 2018. *Philosophic Silence and The 'One' in Plotinus.* Published by Cambridge University Press.
4. Blumenthal, H. J. 1996. *On Soul and Intellect* in: *The Cambridge Companion to Plotinus:* p. 82-105. Edited by Lloyd P. Gerson. Cambridge: Cambridge University Press.
5. Caluori, D. 2022. *The Embodied Soul* in: *The Cambridge Companion to Plotinus.* Edited by Lloyd P. Gerson and James Wilberding. Cambridge: Cambridge University Press.
6. Charrue, J–M. 1978. *Plotin, lecteur de Platon.* Paris: Les Belles Lettres.
7. Clark, S. R. L. 1996. *Plotinus: Body and Soul* in: *The Cambridge Companion to Plotinus:* p. 275-292. Edited by Lloyd P. Gerson. Cambridge: Cambridge University Press.
8. Cohoe, M. C. 2017. *Why the One Cannot Have Parts* in: *The Philosophical Quarterly, October 2017, Vol. 67, No. 269.* p. 751-771. Published by Oxford University Press on behalf of the Scots Philosophical Association and the University of St. Andrews.
9. Corrigan, K. 2005. *Reading Plotinus: A Practical Introduction to Neoplatonism.* Published by Purdue University Press.
10. Gäb, S. 2020. *Ineffability: the Very Concept* in: *Philosophia (2020) 48:* p. 1825-1836. Published by Springer.
11. Gál, O. 2022. *Plotinus on Beauty. Beauty as Illuminated Unity in Multiplicity.* Published by Brill.

12. Haig, A. R. 2023. *Dialectic as Ostension towards the Transcendent: Language and Mystical Intersubjectivity in Plotinus‘ Enneads* in: *The International Journal of the Platonic Tradition*: p. 19-40. Published by Brill.
13. Jonas, Silvia. 2016. *Ineffability and Its Metaphysics. The Unspeakable in Art, Religion, and Philosophy.* Published by Palgrave Macmillan.
14. Kennick, W. 1967. *The Ineffable* in: Paul Edwards (ed.). *The Encyclopaedia of Philosophy.* p. 181-183. New York: Macmillan.
15. Kukla, A. 2005. *Ineffability and philosophy.* Published by Routledge, London and New York.
16. Lau, D. C. 1963. *Lao Tzu. Tao Te Ching.* Published by Penguin Group, New York.
17. Moore, A. W. 1987. *On Saying and Showing* in: *Philosophy, Oct., 1987. Vol. 62, No, 242.* p. 473-497. London: Cambridge University Press.
18. Mortley, R. 1975. *Negative Theology and Abstraction in Plotinus* in: *The American Journal of Philology 96 (4):* p. 363–377. Published by The Johns Hopkins University Press.
19. O‘Meara, D. 2020. *Plotinas: Įvadas į Eneadas*. Išversta Tatjanos Aleknienės. Vilnius: Žara.
20. Schroeder, F. M. 1980. *Representation and Reflection In Plotinus* in: *Dionysius, Vol. IV, Dec. 1980:* p. 37-60. Published by the Department of Classics at Dalhousie University.
21. Schroeder, F. M. 1992. *Form and Transformation. A Study in the Philosophy of Plotinus.* Published by McGill-Queen‘s University Press.
22. Schroeder, F. M. 1996. *Plotinus and Language* in: *The Cambridge Companion to Plotinus:* p. 336-356. Edited by Lloyd P. Gerson. Cambridge: Cambridge University Press.
23. Shaw, J. R. 2013. *Truth, Pradox, and Ineffable Propositions* in: *Philosophy and Phenomenological Research.* p. 64-104. Published by International Phenomenological Society.
24. Sells, M. A. 1994. *Mystical Languages of Unsaying.* Published by The University of Chicago Press.
25. Stamatellos, G. 2007. *Plotinus and the Presocratics. A Phiosophical Study of Presocratic Infulences in Plotinus‘ Enneads.* Published by State University of New York.
26. Uždavinys, A. 2001. *Antikos filosofijos metamorfozės: Numenijas ir Plotinas* in: *Logos (Vilnius)*, 2001, 27, p. 61-72.
27. Vacura, M. 2020. *The One and differentianting principles of hypostases in Plotinus‘ metaphysics* in: *Philosophia: International Journal of Philosophy:* p. 201-222. Published by Philippine National Philosophical Research Society.
28. Wallis, R. T. 1972. *Neoplatonism*. Published by New York, Scrinber‘s.
29. Wolfson, A. H. 1957. *Negative Attributes in the Church Fathers and the Gnostic Basilides* in: *The Harvard Theological Review, Vol. 50, No. 2.* p. 145-156. Published by Cambridge University Press on behalf of the Harvard Divinity School.